

EVALUATIE INSPRAAK- EN PARTICIPATIEVERORDENING

Eindrapport

EVALUATIE INSPRAAK- EN PARTICIPATIEVERORDENING

Eindrapport

Den Haag, 11 maart 2014

Ir. M. (Maarten) Noordink
R.M. (Rogier) van Schelven MSc.
J. (Janine) Mulder MSc.

In opdracht van de gemeente Den Haag, Dienst Publiekszaken

INHOUD

Conclusies en aanbevelingen	4
Conclusies	4
Aanbevelingen	6
1. Inleiding	8
1.1. Achtergrond verordening	8
1.2. Onderzoeksvraag	8
1.3. Aanpak	9
1.3.1. <i>Onderzoeksmodel</i>	9
1.3.2. <i>Onderzoeksaanpak</i>	9
1.4. Leeswijzer	10
2. Impact van de verordening	11
2.1. Doel van de verordening	11
2.2. Ervaringen van bewoners met participatie	11
2.3. Ervaringen van ambtenaren met participatie	13
2.4. Bekendheid en bereik van de verordening	14
3. Toepassing van inspraak en participatie	17
3.1. Inspraak en participatie bij beleidsvorming	17
3.1.1. <i>Aantal inspraak- en participatieprocessen</i>	17
3.1.2. <i>Type participatieproces</i>	19
3.2. Inspraak en participatie bij uitvoering van projecten	21
4. Toepassing verordening – extern perspectief	23
4.1. Bekendheid met de verordening	23
4.2. Succesfactoren voor participatie	25
4.3. Verdieping extern perspectief – analyse van de casussen	27
5. Toepassing verordening – intern perspectief	29
5.1. Kennis – ‘weten’ en ‘kunnen’	29
5.2. Houding – ‘willen’	31
5.3. Gedrag – ‘doen’	32
5.3.1. <i>Startdocument</i>	32
5.3.2. <i>Bekendmakingen</i>	33
5.3.3. <i>Eindverslagen</i>	34
Bijlage A – Casusbeschrijvingen	36
Hondenlosloopgebieden	38
Raadsvoorstel Kadernota Openbare Ruimte Den Haag 2012	41
Haagse Educatieve agenda 2014-2018	42
Herinrichting Haverkampplein	45
Gebiedsvisie Internationale Zone	48
Raadsvoorstel vaststelling Voorontwerp herinrichting Groot Hertoginnelaan	51

Vrijgave voor inspraak ontwerp plaatsingsplan ORAC's Schildersbuurt	53
Bijlage B – Gesprekspartners	55
Bijlage C – Bestudeerde documenten	56
Bijlage D – Enquête	60

CONCLUSIES EN AANBEVELINGEN

Op 1 januari 2012 heeft de gemeente Den Haag de inspraak- en participatieverordening (hierna verordening) ingesteld. De gemeente wil met de verordening de betrokkenheid van belanghebbenden en belangstellenden versterken en daarmee bijdragen aan kwalitatief betere en meer gedragen beleidsontwikkeling en uitvoering. Deze evaluatie geeft antwoord op de vraag:

Wordt de verordening doeltreffend toegepast? Wat kan de gemeente Den Haag doen om de toepassing van de verordening verder te verbeteren en daarmee de mate van participatie bij beleidsontwikkeling en uitvoering te vergroten?

Conclusies

In algemene zin kan worden gesteld dat toepassing van de verordening leidt tot meer gedragen beleidsontwikkeling en uitvoering. Zowel uit de enquête onder bewoners als uit de zeven onderzochte casussen volgt dat bewoners en ambtenaren hierover overwegend positief oordelen.

De bijdrage aan de kwaliteit van beleid en uitvoering was in de afgelopen jaren (2012-2013) nog wel beperkt. Bewoners zijn relatief kritisch over de invloed die ze hebben en onder ambtenaren leeft het beeld dat het betrekken van bewoners (met name met lagere treden van participatie) niet altijd leidt tot (wezenlijk) andere en betere besluitvorming.

Er is sprake van onbenut potentieel. Ten eerste is er een relatief grote groep bewoners die nog niet voldoende wordt aangesproken om te participeren. De mogelijkheden van participatie en inspraak zijn onder deze groep nog beperkt bekend. Ten tweede past de gemeente de verordening nog niet in alle gevallen toe. De steun voor participatie is gegroeid, maar niet alle ambtenaren en bestuurders zijn bekend met de verordening en zien de voordelen ervan in. Ten derde kan de verordening op een aantal punten zorgvuldiger worden toegepast.

We baseren ons oordeel op de volgende deelconclusies:

1. Bewoners willen meedenken en hun mening laten horen. Ze oordelen hierover in de praktijk overwegend positief. Daarnaast voelen verhoudingsgewijs veel bewoners zich gewaardeerd door hun deelname, doen ze ervaring op en hebben ze het gevoel een zinvolle bijdrage te leveren. Ook nagenoeg alle gesprekspartners van de gemeente geven aan dat inspraak en participatie – mits goed toegepast – kan leiden tot meer gedragen besluitvorming. In één van de onderzochte casussen heeft het betrekken van bewoners er ook toe bijgedragen dat achteraf minder bezwaarschriften zijn ingediend.
2. Bewoners die in de afgelopen jaren hebben geparticipeerd zijn van mening dat hun invloed nog wel relatief beperkt was. Ook onder ambtenaren bij de gemeente leeft het beeld dat het betrekken van bewoners op de huidige wijze (met name bij lagere treden van participatie) niet in alle gevallen leidt tot kwalitatief betere beleidsontwikkeling en uitvoering. Zo zouden bewoners bijvoorbeeld minder zicht hebben op de lange termijngevolgen zoals beheers- en onderhoudskosten. Ook wordt aangegeven dat bewoners vaak meer gericht zijn op hun directe

leefomgeving en in mindere mate oog hebben voor integraliteit en de samenhang met andere beleidsontwikkelingen.

3. Het aantal bewoners dat in de afgelopen jaren heeft geparticipeerd is verhoudingsgewijs beperkt. Driekwart van de bewoners die zijn bevraagd in dit onderzoek is in de afgelopen vier jaar niet actief betrokken geweest bij beleidsontwikkeling en uitvoering. Hoewel van deze groep een deel zich niet snel zal inspannen voor lokale kwesties, is het grootste deel daartoe wel bereid als ze op goede wijze door de gemeente worden geactiveerd. Bewoners die hebben geparticipeerd, hebben dat met name gedaan op de lagere treden van de participatieladder.
4. De gemeente heeft verschillende initiatieven gestart om de bekendheid van participatie te vergroten en meer bewoners te betrekken, en zet hierbij zowel online als meer traditionele communicatiekanalen in. Desondanks is minder dan de helft van de bewoners bekend met de mogelijkheid om te participeren. In de enquête geeft 30% aan (goed) bekend te zijn met de mogelijkheden om te participeren; 70% is hier niet of nauwelijks bekend mee.
5. Bewoners vinden het bovenal belangrijk dat het doel van participatie duidelijk is; hierover oordelen zij in de praktijk het positiefst. Daarentegen zijn bewoners relatief ontevreden over de mate waarin ambtenaren en bestuurders zich open en uitnodigend opstellen terwijl dit wel relatief belangrijk wordt gevonden.
6. Ervaringen van bewoners in de onderzochte casussen lopen uiteen, maar bewoners ervaren hun betrokkenheid over het algemeen als positief. Bewoners zijn met name positief over het gevoel van invloed bij kleinere projecten en de sociale cohesie die ontstaat door deelname aan het project. Bewoners zijn daarentegen kritisch op de tijdigheid van hun betrokkenheid en geven in meerdere gevallen aan het gevoel te hebben dat besluiten al vastliggen. Ook ervaren bewoners het als vervelend wanneer ambtenaren zich lijken te 'verschuilen' achter eerder genomen besluiten.
7. De ambitie van de gemeente Den Haag om bij elk voorstel of besluit participatie toe te passen is nog niet bereikt. Bij ongeveer 12% van de beleidsontwikkeling wordt inspraak of participatie toegepast. Het lijkt erop dat toepassing van de verordening met name in de verdrukking komt als er tijdsdruk ontstaat, bijvoorbeeld omdat er in korte tijd veel raadsvoorstellen en collegebesluiten moeten worden behandeld. Binnen de gemeente bestaat het beeld dat participatie vooral tijd kost, terwijl er in de bestudeerde casussen ook voorbeelden zijn waarin het – later in het project – heeft geleid tot tijdsbesparing (bijvoorbeeld omdat er minder bezwaar werd gemaakt).
8. In de periode 2012-2013 zijn de hogere treden (vanaf 'adviseren') gaandeweg steeds vaker toegepast. Over de hele periode bezien zijn echter in absolute zin nog wel vooral de lagere treden 'inspraak' en 'raadplegen' ingezet.
9. De verordening is nog beperkt bekend onder ambtenaren. Er zijn – met name vlak na de inwerkingtreding – verschillende initiatieven ondernomen om de bekendheid met de verordening te vergroten, maar de aandacht voor communicatie over de verordening is in de loop van de tijd afgenomen.
10. De gemeente heeft verschillende voorzieningen getroffen om een effectieve en zorgvuldige toepassing van de verordening door ambtenaren te bevorderen (bijvoorbeeld trainingen).

Hoewel de steun voor participatie is gegroeid, is er nog een relatief grote groep ambtenaren en bestuurders die niet of niet voldoende de voordelen ervan ervaren.

11. De vereisten die de verordening stelt aan de inrichting, bekendmaking en afronding van een participatieproces worden nog niet in alle gevallen zorgvuldig toegepast; ook is er beperkte controle op de naleving van de vereisten.

Aanbevelingen

Hierna presenteren we aanbevelingen voor de gemeente Den Haag om de toepassing van de verordening verder te verbeteren.

1. Durf een duidelijke ambitie neer te zetten voor participatie. Werk deze ambitie uit in concrete, realistische resultaten die binnen de beïnvloedingssfeer van de gemeente vallen. Bijvoorbeeld het vergroten van de bekendheid van bewoners met participatiemogelijkheden in de gemeente Den Haag, het verhogen van het aandeel besluiten en voorstellen waarop de verordening wordt toegepast en het verhogen van de participatiegraad (hoogte van de treden).
2. Monitor de voortgang op de resultaten en evalueer de toepassing van de verordening in de praktijk (bijvoorbeeld door periodiek een aantal belangrijke projecten te evalueren), zodat tussentijds kan worden bijgestuurd en 'leren' optimaal wordt gefaciliteerd.
3. Vergroot de bekendheid van bewoners met de mogelijkheden om te participeren bij beleidsontwikkeling en uitvoering. Zoek hierbij naar vormen waarbij online en offline communicatie elkaar versterken. Offline communicatie is in de afgelopen jaren het meest effectief gebleken, maar het belang van online communicatie zal blijven toenemen. Kruisverwijzingen tussen beide communicatiemiddelen zorgen voor een groter bereik. In bewonersbrieven kan voor meer informatie bijvoorbeeld naar een internetpagina worden verwezen; in een *tweet* kan worden vermeld dat de bewonersbrieven zijn verzonden.
4. Vergroot de bekendheid van participatie(mogelijkheden) onder ambtenaren. Sluit aan bij de belevingswereld van de medewerkers van de verschillende diensten door gebruik te maken van aansprekende voorbeelden. Bijvoorbeeld: laat aan medewerkers van DSB zien dat een participatief traject leidt tot minder bezwaarschriften en (onvoorzien) werk achteraf dan een traject waarbij alleen inspraak heeft plaatsgevonden.
5. Draag de ambitie en toepassing van de verordening op bestuurlijk niveau uit. Uit de evaluatie volgt dat commitment van bestuurders een belangrijke voorwaarde is voor een effectieve toepassing van de verordening. Het actief uitdragen van de verordening door bestuurders draagt bij aan de bekendheid van participatie onder bewoners en creëert urgentiegevoel binnen de gemeentelijke organisatie.
6. Verken de mogelijkheden om de aandacht voor inspraak en participatie beter te borgen in de taken, functies en werkprocessen van de organisatie. We geven de volgende suggesties ter overweging mee:
 - Maak de (zorgvuldige) toepassing van de verordening onderdeel van de opdracht die Algemeen-, Sector- en Stadsdeeldirecteuren meekrijgen.

- Maak het opzetten, uitvoeren en afronden van participatietrajecten onderdeel van de resultaat- en ontwikkelafspraken van ambtenaren die hier in hun functie mee te maken hebben.
 - Voer wekelijks een 'participatietoets' uit – gelijk aan de juridische- en financiële toets – voordat beleidsstukken aan het college of de raad worden voorgelegd. Met een dergelijke toets kan gecontroleerd worden of een zorgvuldige afweging is gemaakt bij het vaststellen van de participatietrede en of de vereisten voor zorgvuldige toepassing van de verordening worden nageleefd.
7. Maak projectleiders en teamleden bewust van de randvoorwaarden voor een effectieve toepassing van de verordening in projecten. Randvoorwaarden, zoals tijd (participatie neemt vooraf tijd in beslag), mensen (organisatie en begeleiding kan arbeidsintensief zijn) en middelen (hou in de begroting rekening met het (type) participatietraject), zijn van belang voor het slagen van het participatietraject.
 8. Stimuleer een open houding van bestuurders en ambtenaren in participatietrajecten. Kies een vorm die hiervoor geschikt is. Maak bijvoorbeeld bij grootschalige bijeenkomsten gebruik van kleinschalige interactiemomenten, bijvoorbeeld een bewonersavond in de vorm van een informatiemarkt met de mogelijkheid van één-op-één contact met de gemeente.
 9. Kies bij de uitvoering van een participatietraject voor combinaties van hogere en lagere treden, zodat bewoners zowel breed als diepgaand kunnen worden betrokken. Bij hogere participatietreden ervaren bewoners doorgaans meer tevredenheid over het proces omdat zij het gevoel hebben meer invloed te kunnen uitoefenen. Het aantal bewoners dat bij hogere treden kan en wil participeren is echter beperkt. Door combinaties van hogere en lagere treden kunnen meer bewoners worden betrokken op een manier die het beste bij hun voorkeur past en kan een diverse doelgroep worden bereikt.

1. INLEIDING

1.1. Achtergrond verordening

In het Coalitieakkoord Den Haag 2010-2014¹ is participatie door bewoners en andere belanghebbenden opgenomen als speerpunt. Om invulling te geven aan dit beleidsvoornemen is op 1 januari 2012 de inspraak- en participatieverordening (hierna verordening) in werking getreden. Hiermee beoogt de gemeente Den Haag de betrokkenheid van bewoners en belanghebbenden bij de ontwikkeling en uitvoering van gemeentelijk beleid te versterken en daarmee bij te dragen aan kwalitatief beter en meer gedragen beleid en uitvoering.

Door de gemeente is bewust gekozen voor een raamregeling die veel ruimte laat voor maatwerk. De verordening kent –naast inspraak– vier treden voor participatie: raadplegen, adviseren, coproduceren en meebeslissen.

Treden van participatie:

- *Raadplegen*: belanghebbenden en/of belangstellenden worden in de gelegenheid gesteld om ideeën, wensen en meningen naar voren te brengen of voorkeuren aan te geven die bij de beleidsvorming worden betrokken.
- *Adviseren*: belanghebbenden worden gevraagd om binnen vooraf gestelde kaders een gezamenlijk antwoord te geven op een door het bestuursorgaan geformuleerde vraag.
- *Coproduceren*: de gemeente en belanghebbenden ontwikkelen in gezamenlijk overleg een plan met inachtneming van vooraf meegegeven kaders.
- *Meebeslissen*: belanghebbenden worden in de gelegenheid gesteld om binnen een vooraf aangegeven kader een bindende keuze maken uit ten minste twee alternatieven.

1.2. Onderzoeksvraag

Deze evaluatie biedt zowel een terugblik als een vooruitblik: we geven inzicht in de mate van participatie, de toepassing van de verordening in de praktijk en bieden concrete handvatten om dit (verder) te verbeteren. De hoofdvraag van de evaluatie is:

Wordt de inspraak- en participatieverordening doeltreffend toegepast? Wat kan de gemeente Den Haag doen om de toepassing van de verordening verder te verbeteren en daarmee de mate van participatie bij beleidsontwikkeling en uitvoering te vergroten?

Het onderzoek kent de volgende afbakening:

- Het betreft een evaluatie naar doeltreffendheid, niet naar doelmatigheid.
- Het betreft in de eerste plaats een operationele evaluatie, waarin de nadruk ligt op het verbeteren van (de toepassing van) de verordening.
- Andere vormen van burgerbetrokkenheid naast inspraak en participatie vallen buiten het bereik van dit onderzoek.²

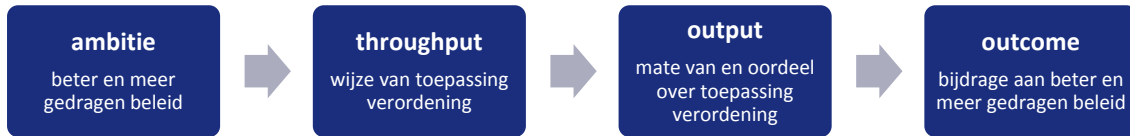
¹ Het Coalitieakkoord Den Haag 2010-2014 'Aan de slag!' is op 21 mei 2010 gesloten door de PvdA, VVD, D66 en CDA.

² Voorbeelden hiervan zijn: insprekrecht bij raads- en commissievergaderingen, het schrijven van brieven, het bezoeken van spreekuren, het houden van informatiebijeenkomsten, samenwerkingsverbanden via advies- of cliëntenraden en burgerinitiatieven.

1.3. Aanpak

1.3.1. Onderzoeksmodel

In de evaluatie is gebruik gemaakt van het onderstaande onderzoeksmodel.³

Figuur 1. Onderzoeksmodel

Per onderdeel van het model zijn relevante onderzoeksvragen geformuleerd (tabel1).

Ambitie	<ul style="list-style-type: none">• Wat wilde de gemeente Den Haag in de afgelopen jaren bereiken met de inspraak- en participatieverordening? Wanneer kan worden gesproken van een doeltreffende toepassing van de verordening?• Welke ambities heeft de gemeente Den Haag voor de komende jaren ten aanzien van participatie?
Throughput	<ul style="list-style-type: none">• Wordt aan alle voorwaarden (in termen van tijd, mensen, middelen, commitment, bekendheid en competenties) voldaan om een inspraak- en of participatieproces doeltreffend aan te gaan?• Wordt de verordening zorgvuldig toegepast?• Wordt voldoende en adequaat gebruik gemaakt van internet en daarmee samenhangende technologieën?
Output	<ul style="list-style-type: none">• Hoe vaak is een inspraak- of participatieproces aangegaan?• Welk type participatieproces is aangegaan (treden)?• Wat zijn achterliggende redenen om voor een bepaald type participatieproces te kiezen?• Hoe oordelen stakeholders over de toepassing van de verordening?
Outcome	<ul style="list-style-type: none">• Leidt de toepassing van de verordening tot beter en meer gedragen beleid en uitvoering? Hoe oordelen stakeholders hierover?

Tabel 1. Onderzoeksvragen

1.3.2. Onderzoeksaanpak

De onderzoeksaanpak bestaat uit vier fasen:

- *Fase 1* is de verkennende fase van het onderzoek en bestaat uit het analyseren van de onderliggende stukken en kwantitatieve gegevens over de toepassing van de verordening⁴ en het houden van drie verkennende gesprekken met *key stakeholders*.⁵
- *Fase 2* is de verdiepende fase die bestaat uit een enquête⁶, een casusonderzoek en een verdere documentenanalyse. Voor de enquête is een vragenlijst uitgezet via het Stadspanel. In totaal hebben 1.231 bewoners deelgenomen aan de enquête. Het casusonderzoek bestaat uit zeven casussen waarvoor drie verdiepende gesprekken per casus zijn gehouden. De selectiecriteria, casuselectie en casusomschrijvingen zijn te vinden in bijlage A.
- *Fase 3* is de analyse- en toetsingsfase. De bevindingen uit de verdiepende fase zijn verwerkt in de analyse en de bevindingen zijn getoetst bij de opdrachtgever.
- *Fase 4* is de rapportagefase. De rapportage is gebaseerd op de verzamelde informatie uit de verschillende fasen.

³ We kiezen ervoor 'input' (mensen en middelen) niet op te nemen in het model, omdat de evaluatie niet ingaat op doelmatigheid.

⁴ In bijlage C is een overzicht van de bestudeerde documenten opgenomen.

⁵ In bijlage B is een overzicht van de gesprekspartners opgenomen.

⁶ In bijlage D is de achtergrond van de enquête en de respondenten opgenomen.

1.4. Leeswijzer

In hoofdstuk 2 beschrijven we in welke mate de toepassing van de verordening leidt tot beter en meer gedragen beleidsvorming en uitvoering.

Vervolgens beschrijven we in hoofdstuk 3 de toepassing van de verordening aan de hand van een inventarisatie van de participatietrajecten en het type participatieproces dat wordt aangegaan.

In hoofdstuk 4 wordt de toepassing van de verordening in de praktijk nader bekeken vanuit het perspectief van de bewoners.

Vervolgens wordt in hoofdstuk 5 ingegaan op de toepassing van de verordening vanuit het ambtelijk en bestuurlijk perspectief.

De belangrijkste conclusies en de aanbevelingen die daaruit volgen zijn aan het begin van het rapport opgenomen.

In de bijlagen zijn de casusomschrijvingen, een lijst met gesprekspartners, een lijst met bronnen en een toelichting op de enquête opgenomen.

2. IMPACT VAN DE VERORDENING

In dit hoofdstuk beschrijven we de effecten van de toepassing van de inspraak- en participatieverordening (outcome). Met behulp van percepties uit gesprekken en de enquête onder bewoners wordt geduid of de toepassing van de verordening leidt tot beter en meer gedragen beleidsvorming en uitvoering. We baseren ons in dit onderdeel op de percepties van de verschillende betrokkenen. Het objectief vaststellen of inspraak en/of participatie leidt tot 'betere' besluitvorming is dusdanig complex dat het uitgebreid onderzoek vereist dat niet binnen de planning en scope van deze evaluatie past.

2.1. Doel van de verordening

Bevinding 1 – Versterking van burgerbetrokkenheid is een speerpunt in het beleid van de gemeente Den Haag.⁷ Deze ambitie is niet toegelicht en/of uitgewerkt in concrete, meetbare resultaten in de inspraak- en participatieverordening of in het Coalitieakkoord 2010-2014. Veel gesprekspartners vanuit de gemeente geven aan dat het doel van participatie is om de kwaliteit van en het draagvlak voor beleid te vergroten.

In het Coalitieakkoord 2010-2014 is een visie gegeven op participatie en heeft het college zijn ambities geschetst. Het doel van participatie is echter niet gespecificeerd aan de hand van concrete, meetbare resultaten. Ook in de verordening zelf wordt het doel van inspraak- en participatie niet verder toegelicht en uitgewerkt.

Uit de gesprekken met medewerkers van de gemeente komen twee doelstellingen van inspraak en participatie naar voren. Ten eerste noemen veel gesprekspartners het vergroten van het draagvlak voor beleid als een belangrijk doel van participatie. Ten tweede wordt vaak aangegeven dat een doel van participatie is om de kwaliteit van beleid te vergroten.

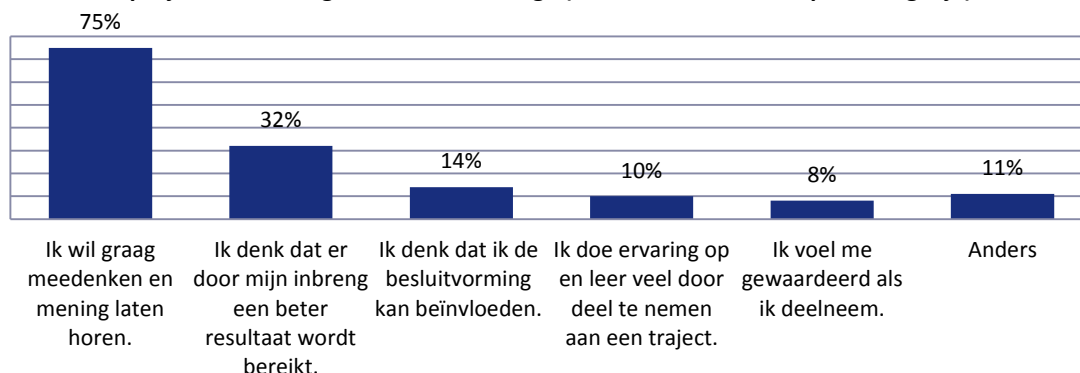
2.2. Ervaringen van bewoners met participatie

Bevinding 2 – De belangrijkste motivatie voor bewoner om deel te nemen aan beleidsvorming of de uitvoering van projecten, is om mee te denken en hun mening te laten horen. Dit aspect van participatie wordt in de praktijk ook het positiefst beoordeeld door bewoners. Daarnaast ervaren bewoners bij deelname verschillende andere positieve effecten. Wel zijn bewoners van mening dat hun invloed beperkt is.

De voornaamste reden voor bewoners om deel te nemen is om mee te kunnen denken en hun mening te kunnen geven (75%). Daarnaast geven bewoners vaak aan dat ze deelnemen omdat ze denken dat er door hun inbreng een beter resultaat wordt bereikt (32%). Van de bewoners geeft 14% aan dat ze de besluitvorming willen beïnvloeden (figuur 2).

⁷ Coalitieakkoord Den Haag 2010-2014 "Aan de slag!".

Kunt u aangeven waarom u deelneemt aan beleidsvorming of de uitvoering van projecten van de gemeente Den Haag? (meerdere antwoordopties mogelijk)

Figuur 2. Redenen van bewoners voor deelname aan beleidsvorming of uitvoering van projecten

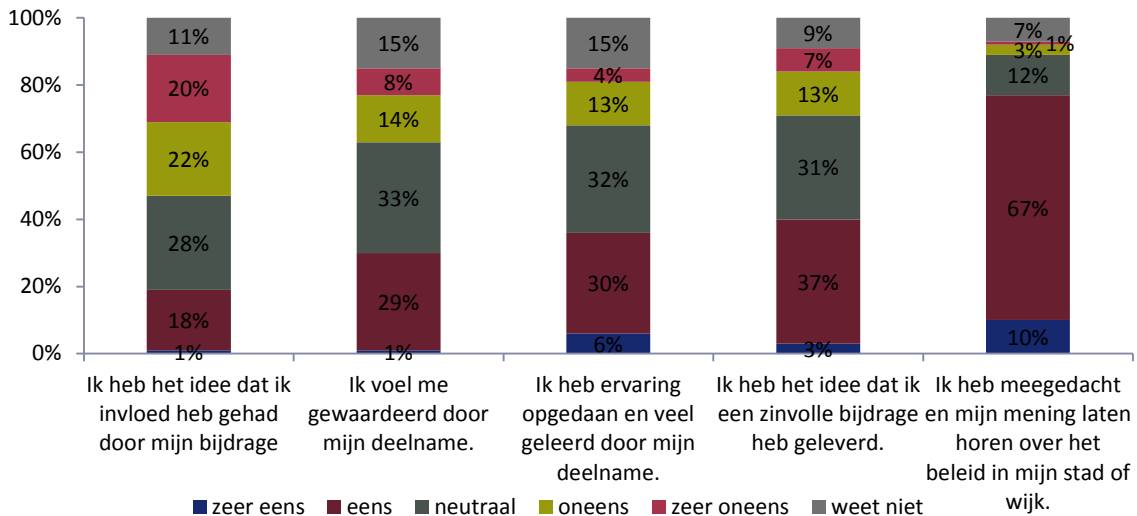
Het kunnen meedenken en een mening laten horen wordt in de praktijk ook het positiefst beoordeeld door bewoners. Een groot deel van de respondenten die ervaring hebben met participatie oordeelt positief over de mogelijkheden om in de praktijk mee te denken en hun mening te laten horen (77%), slechts 4% is het hiermee (zeer) oneens (figuur 3).

Voorbeeld: casus 'herinrichting Groot Hertoginnelaan'. Vanuit bewoners wordt aangegeven dat er vanaf het begin van het traject veel mogelijkheden waren om mee te denken en hun mening te laten horen. Bewoners werden uitgenodigd om mee te denken over de herinrichting van de Groot Hertoginnelaan. De wethouder was aanwezig bij een aantal bijeenkomsten en de bewoners konden via een vast overleg met de gemeente meedenken ten aanzien van de planvorming. Ook na het vaststellen van de herinrichting worden bewoners betrokken bij de uitvoering van het project, wat als zeer positief wordt ervaren.

Bij deelname aan beleidsvorming of de uitvoering van projecten worden door bewoners nog een aantal andere positieve effecten ervaren (figuur 4):

- Een verhoudingsgewijs groot aandeel respondenten geeft aan het idee te hebben een zinvolle bijdrage te leveren: 40% van de respondenten is het hiermee (zeer) eens; 20% (zeer) oneens.
- Respondenten geven aan dat ze door deelname aan beleidsvormings- en/of uitvoeringsprojecten ervaring opdoen en veel hebben geleerd: 36% is het hier (zeer) mee eens; 17% is het hiermee (zeer) niet eens.
- Ongeveer een derde van de respondenten geeft aan zich gewaardeerd te voelen door anderen (bijvoorbeeld door medebewoners of het gemeentebestuur) vanwege deelname aan een project; 22% is het hier (zeer) niet mee eens.

Wat zijn uw ervaringen met beleidsvorming en/of de uitvoering van projecten van de gemeente Den Haag?

Figuur 3. Ervaringen van bewoners met beleidsvorming / uitvoering van projecten van de gemeente Den Haag.

Quotes van respondenten over het effect van participatie:

- “Hoewel ik van mening ben dat ik op generlei wijze invloed kan uitoefenen op het te voeren beleid voorgesteld door B en W, vind ik toch dat ik mijn stem moet laten horen.”
- “Ik denk niet dat er door mijn inbreng iets zal verbeteren, maar ik hoop het wel.”
- “Ik denk niet dat mijn mening er toe doet, de beslissing is toch al genomen.”
- “Beleidsmakers kunnen de uitvoering van projecten optimaliseren door goed te luisteren naar de mening van alle betrokken partijen.”
- “Ik wil zo prettig mogelijk wonen in mijn wijk. Door mee te denken en deel te nemen in kleine maar belangrijke projecten, wordt de buurt leefbaarder en ben je actief betrokken in je eigen buurt.”

Bevinding 3 – Uit de enquêteresultaten blijkt dat bewoners bij deelname aan beleidsvorming of de uitvoering van projecten kritisch zijn over de mate waarin zij invloed kunnen uitoefenen.

Slechts 19% van de respondenten geeft aan het idee te hebben dat ze invloed hebben gehad door hun bijdrage. 42% is van mening dat hun bijdrage niet heeft geleid tot beïnvloeding van het project (figuur 4). Ook uit de open antwoorden blijkt dat respondenten kritisch zijn over de mate van invloed die zij ervaren. We merken hierbij op dat het beïnvloeden van de besluitvorming slechts door 14% van de respondenten wordt genoemd als reden voor deelname aan beleidsvorming of uitvoering van projecten (figuur 3).

2.3. Ervaringen van ambtenaren met participatie

Bevinding 4 – Gesprekspartners van de gemeente geven aan dat de toepassing van de verordening leidt tot beter gedragen besluitvorming. Ze verschillen daarentegen onderling van mening of toepassing van de verordening ook leidt tot betere besluitvorming.

Nagenoeg alle gesprekspartners vanuit de gemeente geven aan dat inspraak en participatie (mits goed toegepast) kan leiden tot meer gedragen besluitvorming. Hierna twee voorbeelden ter illustratie.

Voorbeeld: casus ‘losloopgebieden’. In deze casus wordt aangegeven dat het aanwijzen van losloopgebieden voor honden een gevoelig onderwerp is. Door in een participatief traject nieuwe losloopgebieden aan te wijzen is er volgens de gesprekspartners veel draagvlak voor het genomen besluit gerealiseerd. Dit heeft ertoe geleid dat er achteraf nauwelijks bezwaarschriften zijn ingediend. Bij een eerder project waar geen sprake was van participatie zijn juist veel bezwaarschriften ingediend.

Voorbeeld: casus 'Haverkampplein'. In deze casus wordt aangegeven dat het committeren van wijkbewoners aan de buitenruimte – naast het opknappen van het plein – een belangrijk doel was van het traject. Er is daarom gekozen voor een hoge trede van participatie (meebeslissen). Door alle betrokkenen wordt aangegeven dat bewoners achteraf niet alleen tevreden zijn met hoe het plein is opgeknapt maar ook met het traject en de manier waarop de gemeente daarin geacteerd heeft.

Gesprekspartners vanuit de gemeente verschillen van mening over de vraag of de toepassing van de verordening ook leidt tot (inhoudelijk) betere besluitvorming. Ten eerste wordt door een aantal gesprekspartners aangegeven dat het betrekken van bewoners (met name met lagere treden van participatie) niet altijd leidt tot (fundamenteel) andere besluitvorming.

Ten tweede geven (met name inhoudelijk experts) aan dat het betrekken van bewoners niet noodzakelijkerwijs leidt tot het beste ontwerp. Er wordt aangegeven dat bewoners bijvoorbeeld minder zicht hebben op de invloed van het ontwerp op beheers- en onderhoudskosten. Ook wordt bij meer beleidsvormende onderwerpen zoals kadernota's en gebiedsvisies benadrukt dat integraliteit en het formuleren van een overkoepelend beeld van belang zijn. Aangegeven wordt dat bewoners logischerwijs vaak meer gericht zijn op hun directe leefomgeving.

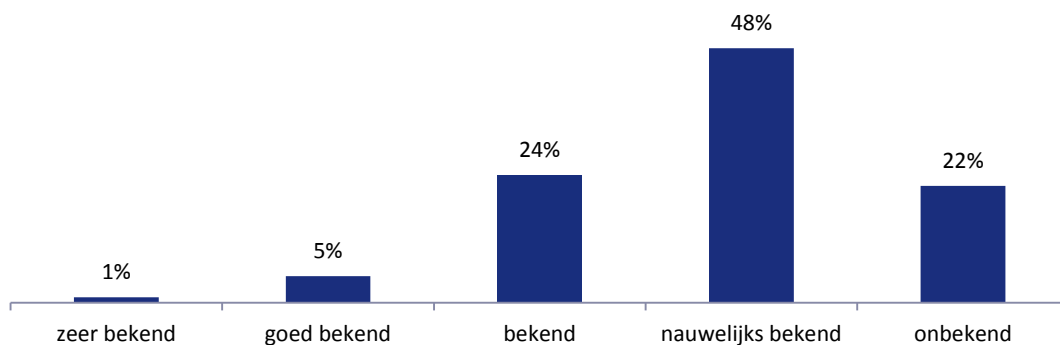
Voorbeeld: casus 'Haverkampplein'. Door gesprekspartners van de gemeente wordt aangegeven dat door het meebeslissen van bewoners keuzes zijn gemaakt die inhoudelijke specialisten normaliter anders zouden maken. Als voorbeeld wordt het aantal geplaatste 'fietsnietjes' genoemd. Vanwege de voorkeur van bewoners ondernemers zijn veel fietsnietjes geplaatst. Dit vergroot de kans op het achterblijven van weesfietsen en brengt derhalve hogere onderhoudskosten met zich mee. Overigens kijkt men vanuit de gemeente met tevredenheid naar de mate waarin commitment onder de wijkbewoners voor het plein is gecreëerd. Dit was naast het opknappen van het plein een belangrijk doel van het traject.

2.4. Bekendheid en bereik van de verordening

Bevinding 5 – Uit de enquêteresultaten volgt dat veel bewoners van de gemeente Den Haag niet of nauwelijks bekend zijn met de mogelijkheden om te participeren.

Uit de enquêteresultaten volgt dat bewoners nog in beperkte mate bekend zijn met de mogelijkheden die de gemeente Den Haag biedt aan bewoners om betrokken te zijn bij beleidsvorming en de uitvoering van projecten. Van de respondenten geeft 70% aan hier nauwelijks of niet bekend mee te zijn. Slechts een klein deel van de respondenten (6%) geeft aan (zeer) goed bekend te zijn met deze mogelijkheden (figuur 4).

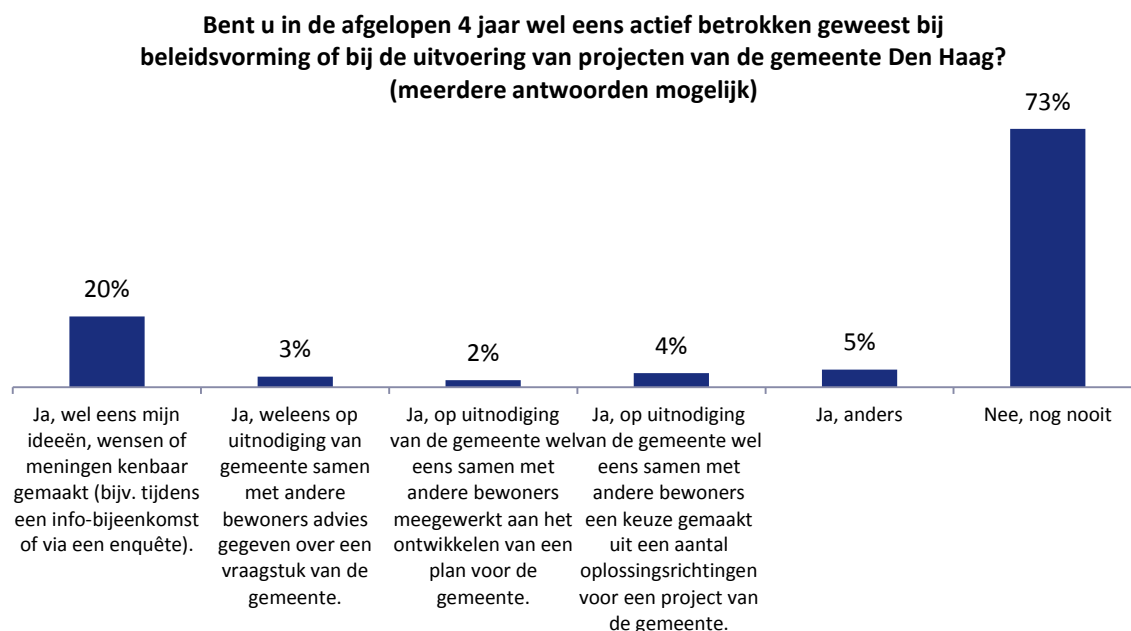
In welke mate bent u bekend met de mogelijkheden die de gemeente Den Haag biedt aan bewoners om betrokken te zijn bij beleidsvorming en de uitvoering van projecten?

Figuur 4. Bekendheid met mogelijkheden betrokkenheid bij ontwikkeling en uitvoering van gemeentelijk beleid.

Bevinding 6 – Uit de enquêteresultaten volgt dat relatief veel bewoners van de gemeente Den Haag de afgelopen vier jaar niet actief betrokken zijn geweest bij beleidsvorming of uitvoering. Actief betrokken bewoners hebben met name geparticipeerd op lagere treden van de participatieladder.

Uit de enquête volgt dat een groot deel (73%) van de respondenten in de afgelopen vier jaar niet actief betrokken is geweest bij beleidsvorming of bij de uitvoering van projecten van de gemeente Den Haag (figuur 5). Respondenten die aangeven betrokken te zijn geweest, zijn met name betrokken op de lagere treden van de participatieladder. Zo geeft 20% van de respondenten aan wel eens ideeën, wensen of meningen kenbaar gemaakt te hebben (trede 'inspraak' / 'raadplegen').⁸ Respondenten geven aan minder betrokken te zijn geweest via de hogere treden van participatie. In totaal geeft 9% aan via adviseren, coproduceren en meebeslissen betrokken te zijn geweest.⁹ Van de respondenten geeft 3% aan advies te hebben gegeven over een vraagstuk van de gemeente ('adviseren'), geeft 2% aan te hebben meegewerkt aan het ontwikkelen van een plan voor de gemeente ('coproduceren') en geeft 4% aan betrokken te zijn geweest bij de keuze uit een aantal oplossingsrichtingen ('meebeslissen').

Figuur 5. Betrokkenheid bij beleidsvorming of uitvoering van gemeentelijk beleid.

De bevinding dat bijna driekwart van de bewoners in de afgelopen vier jaar niet heeft geparticipeerd moet wel in perspectief worden geplaatst. Het is namelijk geen realistische ambitie om alle bewoners actief te betrekken bij beleidsontwikkeling of uitvoering. Uit onderzoek blijkt dat er een relatief grote groep bewoners is die zich niet snel zal inspannen voor lokale kwesties (zie inzet hierna).

⁸ In de inspraak en participatieverordening wordt inspraak gedefinieerd als “inspraakgerechtigden de mogelijkheid geven om hun mening over een gemeentelijk beleidsvoornemen kenbaar te maken”. Raadplegen wordt gedefinieerd als “gelegenheid geven aan belangstellenden en/of belanghebbenden om ideeën, wensen en meningen naar voren te brengen of voorkeuren aan te geven die bij de beleidsvorming worden betrokken”. Het verschil tussen beide vormen is in een enquêtevraag lastig te vangen. Er is gekozen om deze uitsplitsing dan ook niet te maken.

⁹ Deze bevindingen komen op hoofdlijnen overeen met de uitkomsten van onze analyse van de toepassing van de verschillende vormen van inspraak en participatie in de gemeente Den Haag (zie paragraaf 2.1).

Actieve betrokkenheid van alle bewoners is geen realistische opgave

Bewoners scoren verschillend op hun bereidheid tot actieve inzet. Dat blijkt bijvoorbeeld uit de segmentatie in zogenaamde betrokkenheidsstijlen van Motivaction. Motivaction onderscheidt de volgende betrokkenheidsstijlen: Volgzaam (15%), Critici (32%), Pragmatici (24%) en Verantwoordelijken (29%).¹⁰ Bij vragen over het eigen gedrag valt op dat vooral Volgzaam en Pragmatici minder geneigd zijn tot deelname (samen 39%). Deze groep geeft aan zich minder samen met anderen in te spannen voor een landelijke of lokale kwesties. Volgzaam voelen zich nauwelijks verplicht om mee te denken over de inrichting van de maatschappij. Opvallend is dat Pragmatici wel vertrouwen hebben in hun eigen beïnvloedingsmogelijkheden, maar toch nauwelijks geïnteresseerd zijn die te benutten.¹¹

Bevinding 7 – Uit de enquête blijkt dat een aantal respondenten op eigen initiatief betrokken is bij beleidsontwikkeling en uitvoering.

Door 5% van de respondenten wordt aangegeven dat zij op een andere wijze betrokken zijn geweest bij de beleidsvorming of uitvoering van projecten. Uit een analyse van de open antwoorden blijkt dat deze respondenten met name op eigen initiatief betrokken zijn bij de ontwikkeling of uitvoering van gemeentelijk beleid ('zelforganisatie').

Quotes van respondenten over betrokkenheid op eigen initiatief:

- "Ik ben bestuurslid bij een bewonersorganisatie."
- "Met een mede-wijkbewoner van de Bloemenbuurt heb ik de parkeerdruk en het verzoek om invoering van betaald parkeren op het stadsdeelkantoor Segbroek onder de aandacht gebracht. In samenwerking met het wijkberaad is dit verzoek uiteindelijk gerealiseerd."
- "Zelf een project gestart voor duurzame wijken."
- "Ik ben voorzitter van een wijkplatform."
- "Ik ben jongerenambassadeur."

¹⁰ Motivaction, (2011). Mentality onderzoek in opdracht van WRR.

¹¹ WRR, (2012). Vertrouwen in burgers.

3. TOEPASSING VAN INSPRAAK EN PARTICIPATIE

In dit hoofdstuk kijken we naar de toepassing van inspraak en participatie sinds de start van de verordening (1 januari 2012). Op basis van gegevens die door de gemeente Den Haag beschikbaar zijn gesteld is een analyse gemaakt van het type participatieproces (treden van de participatieladder) dat is aangegaan in de periode 2012-2013. Daarnaast gaan we in op de achterliggende redenen om voor een bepaald type participatieproces te kiezen.

3.1. Inspraak en participatie bij beleidsvorming

3.1.1. Aantal inspraak- en participatieprocessen

Bevinding 1 – De ambitie van de gemeente Den Haag om bij elk voorstel of besluit participatie toe te passen, is nog niet bereikt. De inspraak- en participatieverordening wordt nog niet bij alle raadsvoorstellen en collegebesluiten gebruikt. In de periode 2012-2013 is in totaal 125 keer inspraak of participatie toegepast, wat neerkomt op iets meer dan 12% van alle raadsvoorstellen en collegebesluiten.¹²

In het coalitieakkoord staat het volgende voornemen over de toepassing van de inspraak- en participatieverordening opgenomen: “In elk beleidsvoorstel aan de gemeenteraad staat voortaan hoe Hagenaars kunnen participeren of hebben geparticipeerd in het beleid. Participatie moet daarmee een vanzelfsprekendheid worden.”¹³

Sinds het begin van 2012 worden door de Dienst Publiekszaken (DPZ) van de gemeente Den Haag cijfers over het gebruik van inspraak en participatie bij collegestukken verzameld en bijgehouden. In de gegevens van DPZ wordt onderscheid gemaakt tussen voorstellen voor inspraak en participatie en de toepassing ervan in de praktijk. Het kan voorkomen dat voorstellen voor inspraak of participatie aan de raad of het college in de praktijk anders worden uitgevoerd. Over het eerste kwartaal van 2012 zijn geen gegevens over de toepassing van inspraak en participatie bij collegebesluiten beschikbaar. In het eerste kwartaal van 2012 zijn daarom alleen raadsvoorstellen meegenomen in de analyse; vanaf het tweede kwartaal van 2012 zijn ook collegebesluiten meegenomen.¹⁴

Toelichting: onderscheid raadsvoorstellen en collegebesluiten. Een raadsvoorstel is een voorstel van het college aan de raad (bijvoorbeeld bij bestemmingsplannen en verordeningen). Het college vraagt de raad een besluit te nemen. Een collegebesluit gaat over bestuursbevoegdheden die staan omschreven in de wet. Het college neemt op grond daarvan eigenstandig een besluit. Een collegebesluit kan de uitvoering van een raadsvoorstel zijn. Dit wil zeggen dat er enige overlap mogelijk is in de cijfers van de participatietrajecten.

¹² We baseren ons hierbij op de daadwerkelijke toepassing van inspraak en participatie in de praktijk (tabel 2). Deze cijfers zijn afkomstig uit overzichten van inspraak en participatie bij collegebesluiten en raadsvoorstellen van de Dienst Publiekszaken van de gemeente Den Haag.

¹³ Coalitieakkoord Den Haag 2010-2014 “Aan de slag!”.

¹⁴ Niet alle collegebesluiten zijn hierin meegenomen: benoemingen, onderscheidingen, vertrouwelijke stukken en alle zaken betreffende personen zijn niet meegenomen, omdat hiervan op voorhand duidelijk is dat geen inspraak of participatie plaatsgevonden heeft. Ook is het mogelijk dat er enige overlap is tussen raadsvoorstellen en collegebesluiten. Een collegebesluit kan bijvoorbeeld de uitvoering van een raadsvoorstel betreffen.

Uit de cijfers blijkt dat in de periode 2012-2013 in totaal 73 keer een inspraak- of participatieproces is voorgesteld en 125 keer is toegepast; waarvan 57 keer bij raadsvoorstellen en 68 keer bij collegebesluiten. In totaal zijn er 231 raadsvoorstellen en 782 collegebesluiten geweest. Dit betekent dat in de periode vanaf de inwerkingtreding van de verordening tot en met het vierde kwartaal van 2013 in totaal bij iets meer dan 12% van de beleidsvorming inspraak of participatie is toegepast (zie tabel 2).¹⁵ Opvallend is dat de daadwerkelijke toepassing daarmee hoger ligt dan de voorstellen om inspraak en participatie toe te passen (in totaal 72 keer, wat neerkomt op iets meer dan 7%).

Voorstellen	Q1 2012	Q2 2012	Q3 2012	Q4 2012	Q1 2013	Q2 2013	Q3 2013	Q4 2013	Totaal
Raadsvoorstellen									
Aantal	27	30	18	40	20	44	22	30	231
Inspraak en participatie	2 (7%)	1 (3%)	1 (6%)	1 (3%)	0 (0%)	2 (5%)	2 (9%)	3 (10%)	12 (5%)
Inspraak	1	0	0	0	0	0	1	1	3
Participatie	-	1	0	0	0	2	1	2	6
Collegebesluiten									
Aantal	-	118	74	90	94	134	107	165	782
Inspraak en participatie	-	8 (7%)	4 (5%)	9 (10%)	9 (10%)	13 (10%)	10 (9%)	8 (5%)	61 (8%)
Inspraak	-	7	3	7	9	8	10	8	52
Participatie	-	1	1	1	0	5	0	0	8
Toepassing in praktijk									
	Q1 2012	Q2 2012	Q3 2012	Q4 2012	Q1 2013	Q2 2013	Q3 2013	Q4 2013	Totaal
Raadsvoorstellen									
Aantal	27	30	18	40	20	44	22	30	231
Inspraak en participatie	2 (7%)	8 (27%)	10 (56%)	8 (20%)	10 (50%)	9 (20%)	8 (35%)	2 (6%)	57 (25%)
Inspraak	2	3	8	7	4	3	0	0	27
Participatie	-	4	2	1	6	6	8	2	29
Collegebesluiten									
Aantal	-	118	74	90	94	134	107	165	782
Inspraak en participatie	-	14 (12%)	2 (3%)	7 (8%)	12 (13%)	24 (18%)	2 (2%)	7 (4%)	68 (9%)
Inspraak	-	4	2	3	0	7	0	1	17
Participatie	-	10	0	4	12	14	2	6	48

Tabel 2. Gebruik van de inspraak- en participatieverordening in 2012 en 2013¹⁶ Bron: DPZ, gemeente Den Haag.

Bevinding 2 – De toepassing van inspraak en participatie bij beleidsvorming fluctueert. Aanvankelijk lijkt er sprake te zijn van een groei maar deze zet niet door. In 2013 is er sprake van een wisselende toepassing die aan het einde van het jaar lijkt af te nemen.

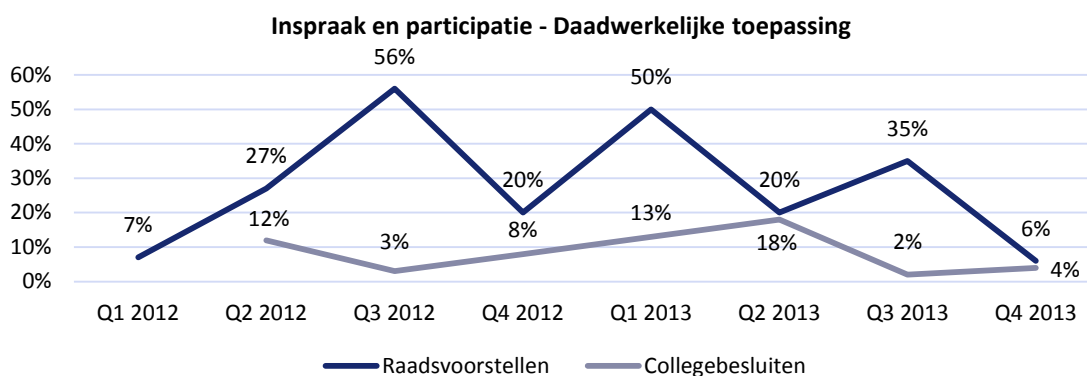
Op basis van een analyse van de toepassing van inspraak en participatie bij collegestukken tussen het eerste kwartaal van 2012 en het vierde kwartaal van 2013 blijkt dat de toepassing in de praktijk procentueel gezien ligt tussen de 6% en 56% bij raadsvoorstellen en tussen de 2% en 18% bij collegebesluiten. Er lijkt sprake van een daling van de toepassing van de verordening in 2013. Het derde en vierde kwartaal van 2013 kennen lagere percentages dan de toepassing in dezelfde kwartalen in

¹⁵ We merken hierbij op dat in de verordening staat omschreven dat er in beginsel geen dubbeling van inspraak en participatie kan plaatsvinden. Dit om vertraging in beleidsprocessen te voorkomen. Bij wettelijk voorgeschreven inspraak vindt er in beginsel geen participatie plaats maar hier kan van worden afgeweken bij grote en complexe dossiers.

¹⁶ De categorieën 'inspraak' en 'participatie' tellen niet in alle gevallen op tot het aantal bij de totaalcategorie 'inspraak en participatie'. De reden hiervoor is dat bij een aantal voorstellen en besluiten geregistreerd is dat sprake was van inspraak of participatie maar dat de precieze vorm onbekend is.

2012. De volgende redenen voor de lage toepassing van de verordening worden door gesprekspartners genoemd:

- De verordening wordt niet breed gedragen binnen de ambtelijke organisatie.
- De uitvoering van de verordening is afhankelijk van de portefeuillehouder / wethouder; ook onder bestuurders is het draagvlak voor de verordening beperkt.
- Er is vooral rond het ingaan van de verordening veel gecommuniceerd over de verordening en daarna is beperkt aandacht gegeven aan de bekendheid van de verordening.

Figuur 6. Toepassing van inspraak en participatie bij raadsvoorstellen en collegebesluiten in de praktijk in 2012 en 2013.

Bevinding 3 – De toepassing van de verordening bij raadsvoorstellen en collegebesluiten is relatief laag in het vierde kwartaal van 2012 en 2013. Als belangrijkste verklaring wordt genoemd dat aan het einde van het jaar in korte tijd relatief veel voorstellen en besluiten moeten worden behandeld, waardoor er onvoldoende tijd is om inspraak of participatie toe te passen.

Uit figuur 6 volgt dat de toepassing van inspraak en participatie in het vierde kwartaal van 2012 en 2013 zowel procentueel als absoluut laag was.

Volgens betrokkenen is een mogelijke verklaring dat aan het einde van jaar veel besluiten genomen moeten worden. Uit de cijfers blijkt ook dat in het vierde kwartaal verhoudingsgewijs veel collegebesluiten en raadsvoorstellen worden behandeld. Volgens meerdere gesprekspartners is hierdoor te weinig tijd en ruimte voor het toepassen van inspraak en participatie. Een aantal betrokkenen geeft aan dat het toepassen van inspraak en participatie veel tijd kost dat het niet mogelijk is om bij alle raadsvoorstellen en collegebesluiten gebruik te maken van inspraak of participatie. Daarnaast wordt aangegeven dat de naderende verkiezingen voor een daling van de toepassing van de verordening in het vierde kwartaal van 2013 kan hebben gezorgd.

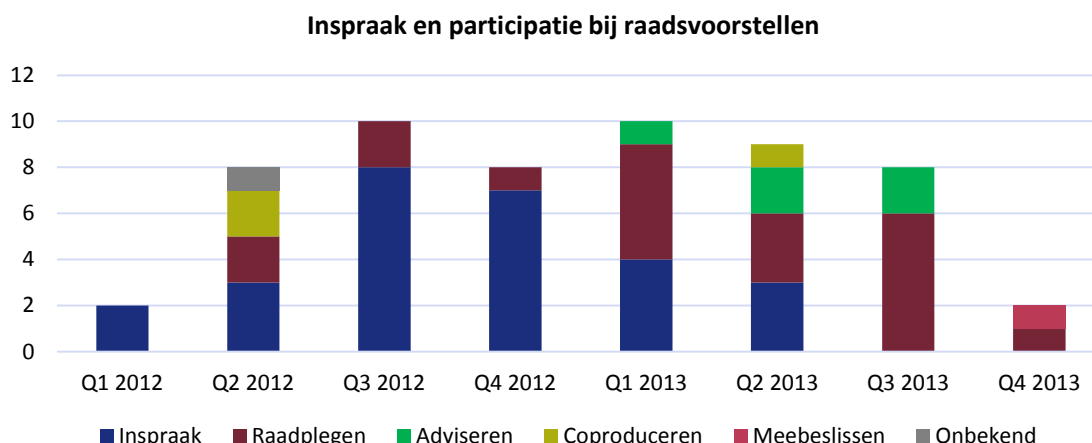
3.1.2. Type participatieproces

Bevinding 4 – Bij zowel raadsvoorstellen als collegebesluiten zijn in de evaluatieperiode met name de lagere treden inspraak en raadplegen toegepast. Aanvankelijk werd vooral de trede inspraak toegepast, maar gaandeweg is meer gebruik gemaakt van de trede raadplegen. Hogere treden (vanaf adviseren) zien we in de beginfase van de verordening (2012) vrijwel niet terugkomen, maar zijn in 2013 wel een aantal keer toegepast.

De verordening onderscheidt twee vormen van betrokkenheid van belanghebbenden en belangstellenden: inspraak en participatie. Bij participatie worden vier treden onderscheiden, namelijk

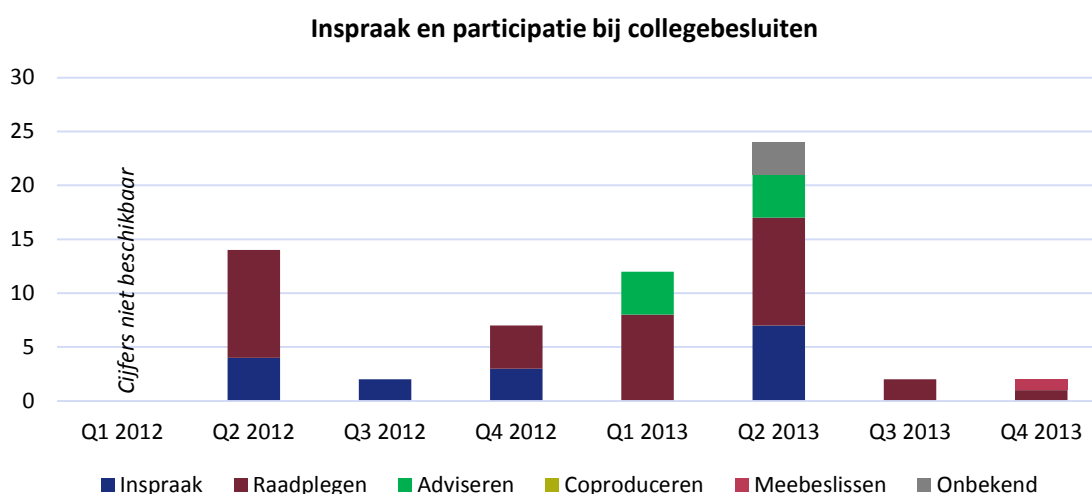
raadplegen, adviseren, coproduceren en meebeslissen. Hoe hoger de trede, hoe meer verantwoordelijkheid er wordt gelegd bij de bewoners (zie voor verdere toelichting paragraaf 1.1).

Bij raadvorstellen (figuur 7) is er in 2012 en 2013 voornamelijk gebruik gemaakt van inspraak (27 keer) en raadplegen (20 keer). De trede adviseren is enkel in 2013 vijfmaal toegepast. De trede coproduceren is driemaal toegepast. De trede meebeslissen is eenmaal toegepast in het vierde kwartaal van 2013. In de periode 2012-2013 werd aanvankelijk vaak gebruik gemaakt van inspraak, maar is men geleidelijk aan in plaats daarvan gebruik gaan maken van de trede raadplegen of in een enkel geval een nog hogere trede.

Figuur 7. Gebruik van inspraak en participatie bij raadvorstellen (toepassing) 2012 en 2013.

Bij collegebesluiten (figuur 8) is er in 2012 en 2013 voornamelijk gebruik gemaakt van raadplegen (35 keer) en inspraak (16 keer). De trede adviseren is achtmaal toegepast en voornamelijk in de eerste twee kwartalen van 2013. De trede coproduceren is geen enkele keer toegepast in 2012 en 2013 en de trede meebeslissen is eenmaal toegepast in het vierde kwartaal van 2013. Net als voor raadsbesluiten geldt ook voor collegebesluiten dat gaandeweg relatief vaker gebruik is gemaakt van de trede raadplegen en in een enkel geval een hogere trede van de participatieladder.

Figuur 8. Gebruik van inspraak en participatie bij collegebesluiten (toepassing) in 2012 en 2013.

Betrokkenen geven aan dat er verschillende achterliggende redenen zijn om te kiezen voor een bepaald type participatieproces. De volgende redenen zijn genoemd:

1. *Complexiteit.* Een klein project, zoals het inrichten van een groenstrook, leent zich beter voor hogere treden dan een grootschalig project omdat er bij een klein project bijvoorbeeld minder (bestuurlijke en politieke) belangen spelen.
2. *Bestuurlijke keuze.* De voorkeur van bestuurders geeft vaak de doorslag voor het type participatie.
3. *Onderwerp van het project.* Aangegeven wordt dat onderwerpen met een hoger abstractieniveau zich minder goed lenen voor participatie omdat er minder ruimte is om ideeën/wensen van bewoners mee te nemen.
4. *Tijd.* Als er meer tijd beschikbaar is wordt er sneller gekozen voor een hogere trede van participatie, als er een hogere tijdsdruk wordt ervaren is dit een reden om te kiezen voor een lagere trede.
5. *Budget.* Het financiële aspect van een project speelt een rol bij de keuze voor het bepalen van de participatietrede. Aangegeven wordt dat participatie de uitkomsten van een traject kan beïnvloeden, dit kan gevolgen hebben voor het budget.

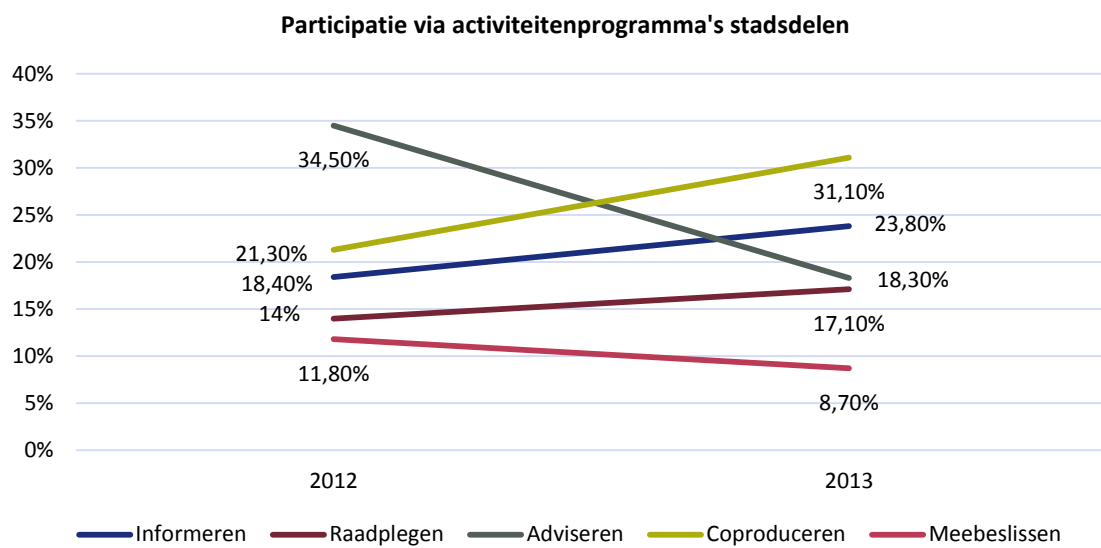
3.2. Inspraak en participatie bij uitvoering van projecten

Bevinding 5 – De participatiegraad bij de uitvoering van projecten in de stadsdelen is nagenoeg gelijk gebleven. Het is onbekend hoeveel bewoners met de projecten zijn bereikt.

In de activiteitenprogramma's van de stadsdelen is per activiteit aangegeven op welke manier invulling is gegeven aan het participatieproces (bijvoorbeeld met een bewonerspanel, wijkschouw, enquête en overleg). Tevens is vermeld welke participatietrede daarbij wordt gebruikt: raadplegen, adviseren, coproduceren of meebeslissen.¹⁷

Op basis van de cijfers van de gemeente Den Haag stellen we vast dat de participatiegraad nagenoeg gelijk is gebleven. De opvallendste wijzigingen zijn de sterke daling van de trede adviseren en de stijging van de trede coproduceren. Ook valt op dat niet (systematisch) wordt bijgehouden hoeveel bewoners met de participatietrajecten worden bereikt.

¹⁷ Activiteitenprogramma's Stadsdelen 2014, brief aan de gemeenteraad van 11 december 2013.

Figuur 9. Gebruik van de participatieladder per trede in de activiteitenprogramma's (2012-2013).

Bevinding 6 – Het aantal bewoners in de stadsdelen dat via internet participeert, is in 2013 sterk gestegen ten opzichte van 2012.

Het aantal bewoners van stadsdelen dat gebruik maakt van (e)participatie-instrumenten is in 2013 sterk gestegen ten opzichte van 2012: in 2012 hebben 592 bewoners gebruik gemaakt van (e)participatie instrumenten en in 2013 is dit aantal gestegen tot 3.751 bewoners. Vanuit de gemeente wordt aangegeven dat deze stijging is bereikt via de campagnes 'Aan de slag in de wijk', Lab070 en een verhoogde inzet van de stadsdelen om nieuwe bewoners(groepen) te vinden en uitnodigen voor het participatietraject van de activiteitenprogramma's (zie paragraaf 4.1 voor een overzicht van de . verschillende initiatieven die door de gemeente zijn ondernomen om meer bewoners te betrekken bij (e)participatieprojecten).

4. TOEPASSING VERORDENING – EXTERN PERSPECTIEF

In dit hoofdstuk gaan we in op de toepassing van de verordening in de praktijk. We belichten inspraak en participatie vanuit het perspectief van bewoners. We gaan in op hoe zij de inspraak- en participatietrajecten ervaren.

4.1. Bekendheid met de verordening

Bevinding 1 – Door de gemeente Den Haag zijn verschillende initiatieven gestart (bijvoorbeeld campagnes en de inzet van social media) om de bekendheid van participatiemogelijkheden te vergroten en om bewoners meer te betrekken bij participatieprojecten.

De gemeente Den Haag zet zich op verschillende manieren in om meer bewoners te betrekken bij participatieprojecten. Ook stadsdeelorganisaties hebben verschillende campagnes ingericht om nieuwe bewoners(groepen) te vinden en ze uit te nodigen voor participatietrajecten zoals 'Aan de slag in de wijk'.¹⁸ Hieronder een weergave van verschillende voorzieningen die de gemeente (inclusief de stadsdelen) heeft getroffen om bewoners te betrekken bij inspraak- en participatieprojecten in de periode 2012-2013. Bij een aantal voorzieningen wordt het bereik / gebruik ervan niet systematisch bijgehouden.

Voorzieningen	Realisatie (planning)	Bereik en gebruik
Campagne 'Aan de slag in de wijk'	April	Onbekend
Facebook gemeente Den Haag	Opgericht in 2012	4.902 mensen volgen de gemeente Den Haag
Subsidie voor leefbaarheid en bewonersparticipatie	Vanaf 1 januari 2012	Gemiddeld 1.200 toekenningen per jaar
Bijeenkomsten rondom jaarlijkse activiteitenprogramma's	Jaarlijks september – november	Onbekend
Bijeenkomst 'Lab 070' ¹⁹	December 2012 Juni 2013 November 2013	130 personen 100 personen 70 personen
Bijeenkomst 'Meer mogelijk maken' van Lab070	Maart 2014	80 personen
Twitter gemeente Den Haag	N.v.t.	24.000 mensen die de gemeente Den Haag volgen.
YouTube gemeente Den Haag	onbekend N.v.t.	379 abonnees en rond de 473.000 weergaven.
Kennisdomein voor bewoners & ondernemers en ondernemers www.denhaag.nl/participatie	onbekend	Onbekend
Project 'betere brieven' ²⁰	Vanaf juli 2011	Onbekend

¹⁸ <http://denhaag.nl/home/bewoners/to/eParticipatie-in-Den-Haag.htm>.

¹⁹ Lab 070 is de Haagse Community waar inspirerende, creatieve en innovatieve initiatieven voor Den Haag worden gedeeld, bedacht en uitgevoerd.

Tabel 3. *Initiatieven om bewoners te betrekken bij participatietrajecten.*

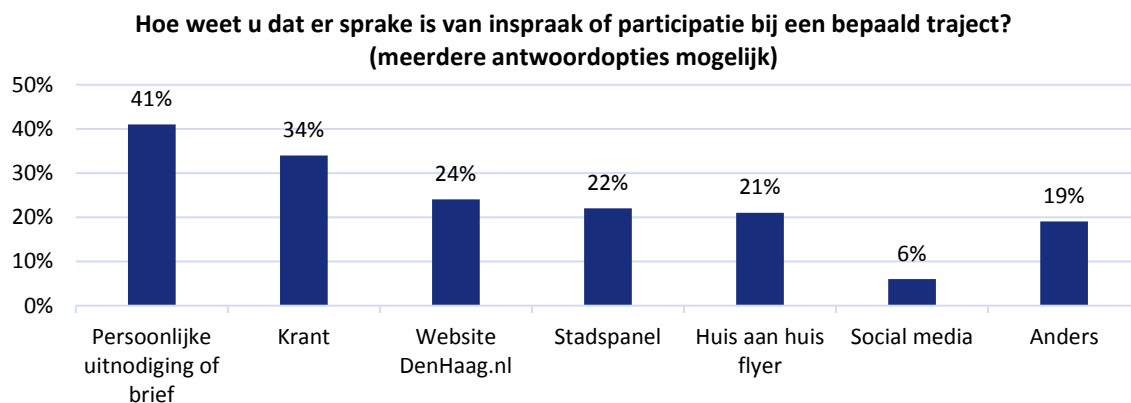
Bevinding 2 – De gemeente Den Haag maakt gebruik van verschillende online en offline communicatiekanalen om participatiemogelijkheden bij beleidsvorming of de uitvoering van projecten bekend te maken. Bewoners die aangeven actief betrokken te zijn geweest, werden vaak overgehaald door een persoonlijke uitnodiging of, meer algemeen, door het lezen van een aankondiging in de krant. Online kanalen zoals de website van de gemeente en *social media* zijn tot op heden minder effectief ingezet.

De gemeente stelt in het uitvoeringsplan van de verordening het volgende: “Een traditionele benadering van bewoners en ondernemers is niet meer bruikbaar in deze netwerksamenleving. We leven niet meer op het (inter)net, maar in het net. We gaan nieuwe on- en offline vormen gebruiken”.

Uit de enquête onder bewoners blijkt dat zij vooral bekend zijn met de mogelijkheden om te participeren via de meer traditionele (offline) kanalen.²¹ Een persoonlijke uitnodiging of brief (41%), de krant (34%) en een huis aan huis flyer (21%), worden door bewoners relatief veel genoemd als medium waarmee ze op de hoogte zijn gesteld van de mogelijkheid tot inspraak of participatie. Online communicatiekanalen worden daarentegen relatief weinig genoemd: 24% noemt de website DenHaag.nl als medium, 22% het Stadspanel, *social media* is het minst genoemd met (6%).²²

Bevindingen uit eerder onderzoek. Uit een eerdere enquête naar e-participatie onder 602 respondenten komen soortgelijke resultaten naar voren. De meerderheid (33%) gaf daar aan via een brief op de hoogte te zijn gebracht van het e-participatietraject. De website van de gemeente werd daarin als tweede genoemd (21%). Social media werd door slecht 7% van de respondenten genoemd.²³

Bewoners geven onder de noemer ‘anders’ (19%) aan dat zij vooral via bewonersorganisaties, wijkberaden, burens, vrienden of andere contacten (het eigen netwerk) weten dat er sprake is van inspraak of participatie.

Figuur 10. *Bekendheid met mogelijkheden (n = 320)*

²⁰ 'Betere brieven' is een project van de gemeente Den Haag om brieven die vanuit de gemeente veel verstuurd worden, te verbeteren. Bewoners kunnen brieven beoordelen en suggesties doen voor verbeteringen. Ze kijken dan bijvoorbeeld naar de opbouw, de toon en het taalgebruik van de brief.

²¹ Verdeling van de leeftijd van respondenten laat zien dat vooral 'ouderen' hebben deelgenomen aan de enquête; 27,6% is 65 jaar of ouder. Bijna de helft (46,5%) is tussen de 45 en 64 jaar. Slechts 2,1% valt in de leeftijd 16 tot 24 jaar.

²² De groep respondenten zijn allen lid van het Stadspanel en derhalve bekend met de website DenHaag.nl en het Stadspanel. Opvallend is dat juist deze groep relatief onbekend is met de participatiemogelijkheden via online communicatiekanalen. Hierbij wordt opgemerkt

²³ Uitslag enquête Den Haag en e-participatie: uw mening telt! Gemeente Den Haag 2013.

Voorbeeld: casus 'losloopegebieden'. In de gesprekken met bewoners en de gemeente kwam naar voren dat hondenbezitters elkaar tijdens het uitlaten van de hond hebben aangemoedigd om te participeren bij het aanwijzen van de losloopegebieden.

4.2. Succesfactoren voor participatie

Bevinding 3 – Zowel participanten als bewoners die (nog) niet hebben geparticipeerd noemen als belangrijkste factor voor een succesvol participatietraject dat het doel van het participatietraject duidelijk is. Ook vinden bewoners het belangrijk dat ambtenaren en bestuurders zich open en uitnodigend opstellen en dat er duidelijke beslissingen worden genomen waarover helder wordt gecommuniceerd.

In een eerder onderzoek naar de kwaliteit van inspraak en samenspraak in de gemeente Den Haag zijn factoren geformuleerd die bijdragen aan een succesvol verloop van in- en samenspraakprocedures.²⁴ In de aanbiedingsbrief bij het onderzoek is door het college aangegeven dat zij deze succesfactoren volledig onderschrijft.²⁵

In dit onderzoek zijn de succesfactoren voor participatie in de enquête getoetst bij zowel bewoners die al eens hebben deelgenomen als bij bewoners die nog nooit hebben deelgenomen aan een participatietraject. Respondenten konden drie factoren aangeven die zij het belangrijkste vinden.

Succesfactoren

- duidelijk doel
- scherpe vraag
- duidelijke beschrijving van het proces
- duidelijke spelregels (die consequent en helder worden gecommuniceerd)
- duidelijke beslissingen nemen (en daar consequent en helder over communiceren)
- een open en uitnodigende houding van ambtenaren en bestuurders
- bereidheid om ruimte te bieden voor voorstellen van betrokkenen

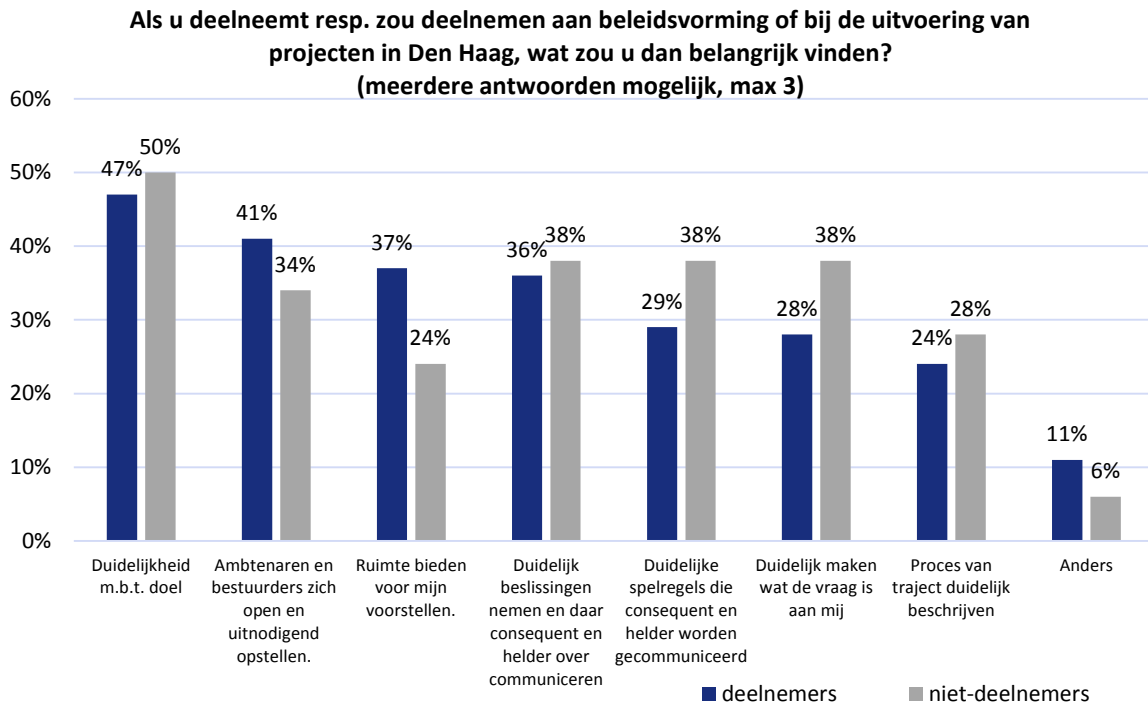
Uit de enquête blijkt dat bewoners duidelijkheid over het doel van participatie het belangrijkste vinden: 47% van de participerende bewoners en 50% van de niet-participerende bewoners geeft aan het belangrijk te vinden dat er duidelijkheid is over het doel van participatie. Daarnaast wordt –met name door participerende bewoners – een open houding van ambtenaren en bestuurders belangrijk gevonden (41%). Niet-participerende bewoners scoren andere zaken zoals duidelijke beslissingen, duidelijke spelregels en een duidelijke vraag (allen 38%) als belangrijke factoren.

Opvallend zijn de verschillen tussen participerende en niet-participerende bewoners bij een aantal factoren. De factoren duidelijke spelregels opstellen en het stellen van een duidelijke vraag worden door niet-deelnemers vaker gekozen als belangrijke factoren (respectievelijk 38 om 39%) dan door deelnemers (28 om 29%).

Bij de open antwoorden onder de noemer 'anders' geven bewoners aan het belangrijk te vinden om serieus genomen te worden en het gevoel te willen hebben invloed te kunnen uitoefenen. Voldoende tijd voor participatie wordt ook genoemd als belangrijk aspect, net als het belang van een goede terugkoppeling.

²⁴ De kwaliteit van inspraak en samenspraak in Den Haag. Andersson Elffers Felix, 22 juni 2009.

²⁵ Kwaliteit van inspraak en samenspraak. RM 2009.193 - BSD/2009.2983 RIS 165568.

Figuur 11. Belangrijke redenen voor deelname (n = 1.231)

Bevinding 4 – Uit de enquêteresultaten en de casussen blijkt dat bewoners in de praktijk positief oordelen over de succesfactor die zij zelf aanmerken als het belangrijkste: een duidelijk doel. Andere belangrijk gevonden succesfactoren worden in de praktijk niet altijd het hoogst gewaardeerd en vice versa.

Goede ‘performance’ van de gemeente

Duidelijkheid met betrekking tot het doel wordt als meest belangrijke factor genoemd door zowel participanten als niet-participanten (figuur 12). Participanten oordelen hierover ook het positiefst (figuur 12). Ook uit de casussen volgt het beeld dat participanten over het algemeen vinden dat er een helder doel is gesteld. Door een aantal participanten wordt aangegeven dat zij op basis van het huis-aan-huis bericht het doel duidelijk gecommuniceerd vonden. Eén bewoner geeft aan dat het doel van tevoren niet helemaal duidelijk was maar tijdens de bewonersbijeenkomst voldoende is toegelicht.

‘Underperformance’ van de gemeente

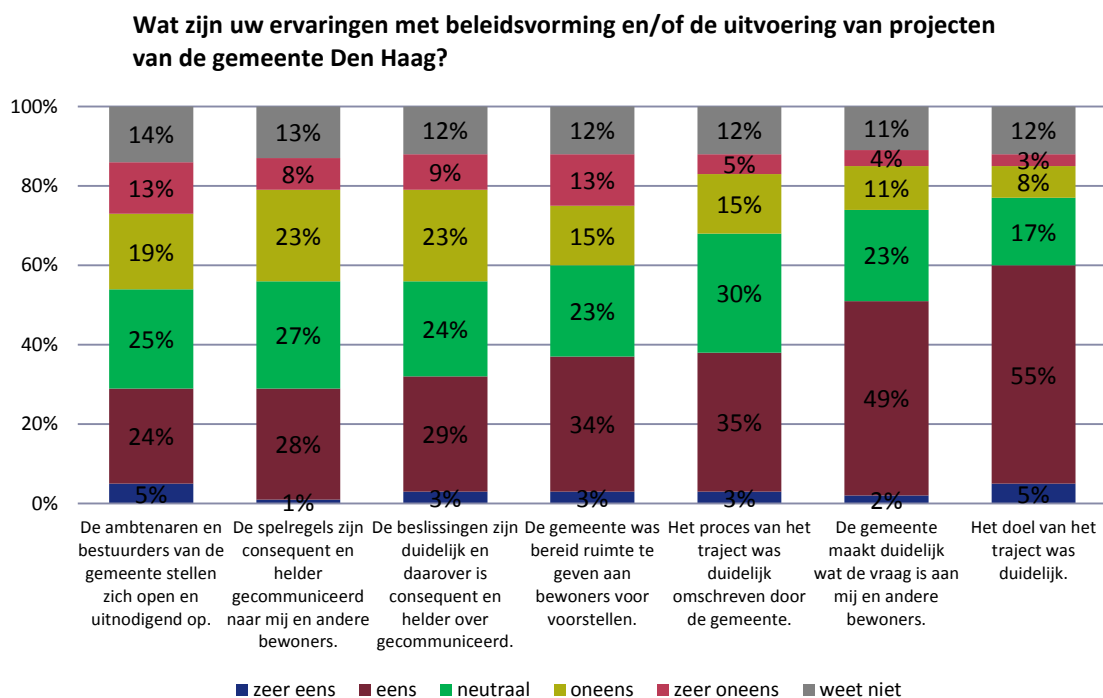
Participanten blijken in de praktijk relatief ontevreden over de mate waarin ambtenaren en bestuurders zich open en uitnodigend opstellen, terwijl dit wel relatief belangrijk wordt gevonden (figuur 12). Uit een analyse van de casussen komt een soortgelijk beeld naar voren. Interessant hierbij is dat de vorm van de bijeenkomst volgens de deelnemers vaak bepalend is voor de mate waarin ambtenaren en bestuurders zich open opstellen. Bij grootschalige bewonersavonden hebben bewoners vaak het gevoel dat de ambtenaren en bestuurders verder van hun af staan.

‘Overperformance’ van de gemeente

Participerende bewoners oordelen in de enquête relatief positief over de mate waarin de gemeente hen in de praktijk een duidelijke vraag voorlegt. Tegelijkertijd wordt deze factor door respondenten juist relatief onbelangrijk gevonden (figuur 12). Bij geen enkele casus hebben we vernomen dat de vraag van de gemeente voor participanten niet voldoende helder was. Bewoners zijn van mening dat de vraag van de gemeente vaak globaal (maar voldoende helder) is omschreven in de bekendmaking van het

participatietraject. Ook wordt opgemerkt dat de vraag vaak verder wordt verduidelijkt in het vervolg van het participatietraject.

Participerende bewoners zijn positief over de succesfactor ‘duidelijke beschrijving van het participatieproces’ maar zien deze als het minst belangrijk. In de casussen wordt aangegeven dat duidelijk is omschreven hoe het proces van participatie eruit ziet en geven participanten over het algemeen aan dat zij goed op de hoogte worden gehouden van de voortgang van het traject.

Figuur 12. *Ervaringen van deelnemers met beleidsvorming en/of de uitvoering van projecten van de gemeente Den Haag (n=320).*

4.3. Verdieping extern perspectief – analyse van de casussen

Bevinding 5 – Op basis van de analyse van zes verdiepende casussen maken wij op dat de ervaringen van deelnemers aan inspraak- en participatietrajecten uiteenlopen. Deelnemers ervaren de participatietrajecten over het algemeen als positief en zijn in het bijzonder tevreden over de sociale cohesie en de invloed bij kleinschalige projecten. Deelnemers plaatsen ook kritische kanttekeningen over bijvoorbeeld de vorm van de bijeenkomsten en het tijdstip waarop zij betrokken zijn.

Sociale cohesie. Uit de casussen volgt dat participanten met name positief zijn over de sociale cohesie die gedurende het participatieproces tot stand is gekomen. Dit beeld komt met name naar voren in de kleinschaligere casus ‘Haverkampplein’. Aangegeven wordt dat het opknapproject heeft geleid tot meer contact tussen de bewoners onderling maar ook tot meer contact tussen de bewoners en de medewerkers van het stadsdeelkantoor Haagse Hout. Bij grotere meer beleidsmatig georiënteerde projecten is dit effect logischerwijs kleiner.

Gevoel van invloed bij kleinere projecten met hogere treden van participatie. Een aantal participanten van kleinschaligere projecten geeft aan dat zij – binnen de gestelde kaders – invloed op de uitkomsten van het project hebben gehad. Uit de casus ‘Haverkampplein’ komt naar voren dat participanten van mening zijn dat de plannen van de gemeente zijn verbeterd door de ideeën die tijdens het

participatietraject naar voren zijn gekomen. Ook geven de participanten aan dat de gemeente zich tot het laatste moment open heeft gesteld voor hun input. Bij de laatste bewonersbijeenkomst zijn op basis van opmerkingen van participanten nog kleine wijzigingen in het uiteindelijke ontwerp gemaakt.

Tijdigheid van de betrokkenheid. Uit een aantal casussen komt naar voren dat participanten kritisch zijn over de fase van het project waarin zij betrokken zijn. Een aantal gesprekspartners geeft aan dat zij het gevoel hadden dat het besluit al grotendeels vast leek te liggen in de fase dat zij inbreng konden leveren. Als verklaring hiervoor wordt door medewerkers van de gemeente genoemd dat er met name bij grootschalige ruimtelijke ordening projecten sprake is van een 'harde knip' tussen planvorming en uitvoering. In de planvorming wordt vaak al een besluit omtrent participatie genomen. In de uitvoeringsfase waarin het definitieve ontwerp wordt gemaakt is vaak nog weinig ruimte voor inbreng omdat het collegebesluit al is genomen.

Verschuilen achter eerder genomen besluiten. Participanten geven aan het als vervelend te ervaren wanneer de gemeente zich "verschuilt" achter een verwijzing naar hogere kaders of eerder genomen besluiten. Vanuit de gemeente wordt echter aangegeven dat dit argument tijdens de uitvoeringsfase wel vaak wordt gebruikt. De gemeente stelt zich dan op het standpunt dat bewoners tijdens de planvorming inbreng hebben kunnen leveren en dat er geen ruimte is om nu nog van het besluit af te wijken.

Weinig gevoel van invloed bij grotere projecten met lagere treden van participatie. Bewoners in meerdere casussen gaven aan dat zij het gevoel hebben een beperkte invloed te kunnen uitoefenen op de uitkomsten van projecten. Met name bij meer grootschalige projecten zoals de 'plaatsing van ondergrondse afvalcontainers (ORAC's)' en in de 'Gebiedsvisie Internationale Zone' wordt door participanten aangegeven dat zij het gevoel hebben dat het besluit al is genomen en zij hier in beperkte mate invloed op kunnen hebben.

Vorm van de bijeenkomsten. Een aantal participanten geeft aan dat de huidige vorm van de grootschalige bijeenkomsten (bijvoorbeeld bewonersavonden) verbeterd kan worden om meer interactie mogelijk te maken. Bij twee casussen wordt opgemerkt dat (grootschalige) bijeenkomsten vaak zijn ingericht op 'zenden' (letterlijk: rijen stoelen voor de bewoners en iemand van de gemeente die een verhaal komt vertellen). De participanten geven aan dat hierdoor onvoldoende interactie tussen bewoners en medewerkers van de gemeente kan ontstaan. Ervaringen zijn veelal positiever bij (kleinschalige) bijeenkomsten die meer gericht zijn op overleg zoals een rondetafelgesprek.

Voorbeeld: bijeenkomst met tussenvorm. Als voorbeeld van een grootschalige bijeenkomst die kleinschalig is ingericht met veel interactiemomenten wordt de bewonersavond in de vorm van een informatiemarkt genoemd bij de casus 'Gebiedsvisie Internationale Zone'. Hier konden bewoners één-op-één overleggen met verschillende inhoudelijke specialisten van de gemeente. De open vorm van interactie tussen medewerkers van de gemeente en bewoners die hierdoor tot stand kwam werd door beide partijen gewaardeerd.

5. TOEPASSING VERORDENING – INTERN PERSPECTIEF

In dit hoofdstuk gaan we in op de toepassing van de verordening vanuit het ambtelijk en bestuurlijk perspectief.

Ambtenaren zijn – naast belanghebbenden en belangstellenden – een belangrijke doelgroep van de inspraak- en participatieverordening. Met name ambtenaren van de diensten Stadsbeheer (DSB), Stedelijke ontwikkeling (DSO) en Publiekszaken (DPZ) werken veel aan projecten waarbij participatie toegepast wordt of kan worden.²⁶

DPZ ondersteunt de andere kerndiensten bij de toepassing van de verordening. DPZ heeft doelen voor de toepassing geformuleerd in termen van kennis (weten en kunnen), houding (willen) en gedrag (doen). In dit hoofdstuk bespreken we in welke mate deze doelen zijn behaald en welke randvoorwaarden er zijn getroffen voor de zorgvuldige toepassing van de verordening.

5.1. Kennis – ‘weten’ en ‘kunnen’

Bevinding 1 – DPZ heeft meerdere activiteiten ondernomen om de bekendheid van de inspraak- en participatieverordening te vergroten. De bekendheid van de verordening onder ambtenaren en bestuurders van de gemeente Den Haag is desondanks nog beperkt.

In het uitvoeringsplan van DPZ is als doel gesteld dat ambtenaren weten dat er een inspraak- en participatieverordening is. Door DPZ zijn verschillende activiteiten ondernomen om de interne bekendheid van de verordening te vergroten zoals inspiratiesessies met ambtenaren en bestuurders en presentaties over de verordening in directieteam en managementteams. Ook wordt door gesprekspartners aangegeven dat bij verschillende werkoverleggen de verordening onder de aandacht is gebracht.

Ondanks de verschillende ondernomen activiteiten geven gesprekspartners aan dat de verordening een geringe bekendheid geniet onder zowel ambtenaren als bestuurders. Gesprekspartners noemen hiervoor een aantal redenen. Ten eerste wordt aangegeven dat de aandacht voor de verordening na verloop van tijd is afgenomen. Met uitzondering van de communicatie rondom de inwerkingtreding van de verordening heeft er volgens gesprekspartners intern weinig communicatie over de verordening plaatsgevonden waardoor deze van het netvlies is verdwenen.

Ten tweede wordt aangegeven dat op bestuurlijk niveau de verordening nog onvoldoende wordt gedragen en uitgedragen. Bestuurders zouden het belang van participatie binnen de gemeentelijke organisatie meer kunnen benadrukken.

Ten derde merken gesprekspartners op dat de geringe bekendheid wordt veroorzaakt doordat de interne communicatie over de verordening nog onvoldoende is afgestemd op de verschillende doelgroepen. Als voorbeeld zijn medewerkers bij de afdelingen DSB en DSO met een technische achtergrond genoemd. Zij halen hun motivatie in de eerste plaats uit een technisch goed ontwerp en het

²⁶ Uitvoeringsplan verordening Inspraak- en [E]Participatie.

realiseren van het project binnen planning en budget. Door met aansprekende voorbeelden inzichtelijk te maken dat participatie hieraan kan bijdragen, ervaren ze zelf de voordelen van participatie.

Bevinding 2 – DPZ heeft verschillende voorzieningen getroffen om een effectieve en zorgvuldige toepassing van de verordening door ambtenaren te bevorderen (bijvoorbeeld trainingen, handleidingen en presentaties). Op basis van gesprekken met doelgroepen van deze voorzieningen blijkt dat de bekendheid en het gebruik ervan nog laag is.

In het 'Uitvoeringplan verordening Inspraak- en [E]Participatie', geeft DPZ aan dat het borgen van het inspraak- en participatieproces in de bestaande organisatie van elke dienst randvoorwaardelijk is voor het slagen van de verordening. DPZ heeft zich daarom als doel gesteld om elke gemeentelijke dienst dezelfde basis aan kennis en instrumenten te bieden zodat de randvoorwaarden aanwezig zijn om de verordening professioneel te kunnen uitvoeren. DPZ geeft aan in te zetten op vier verschillende pijlers om dit doel te kunnen behalen:

1. *Opleiding medewerkers.* Trainingen voor medewerkers aanbieden: (1) basistraining over het gebruik van participatieladder voor alle beleids-, communicatie-, gebieds-, project- en stadsdeelmedewerkers; (2) gevorderden training over het begeleiden van groepen met verschillende belangen en argumenten.
2. *Draagvlak en kennisdeling.* Er moet een themabespreking in ieder directieteam van elke dienst zijn en daarnaast is er een checklist waaraan een goed proces moet voldoen.
3. *Aanpassen procedures/processen.* Het proces waarin het participatietraject is geborgd moet heringericht worden. Dit houdt in dat formats van bestuurlijke stukken worden gewijzigd, dat inspraak of participatie is opgenomen in de wijze van bekendmaking van besluiten op internet en dat inspraak en participatie is opgenomen in de werkwijze en algemene overleggen van de diensten.
4. *Toolbox met producten.* DPZ ontwikkelt voor de korte, middellange en lange termijn producten voor het gebruik van inspraak en participatie. Hieronder vallen trainingen, sessies met de diensten, gemeenteraad en het college, maar ook het aanpassen van handleidingen en andere stukken.

In tabel 4 is een overzicht opgenomen van de verschillende voorzieningen die per pijler zijn gerealiseerd. De gemeente registreert het bereik / gebruik van deze voorzieningen niet. Meerdere gesprekspartners bij de gemeente geven aan dat de bekendheid en het gebruik van de voorzieningen laag is.

Pijlers	Voorzieningen	Gerealiseerd
1. Opleiding medewerkers	Training Aan de slag met (e)participatie	Najaar 2012
	Tour langs stadsdelen voor presentatie (e)participatie	Mei 2013
	Themaworkshop Werkvormen voor bewonersbijeenkomsten	14 mei 2013
	Themaworkshop Participatie via social media	11 juli 2013
	Themaworkshop Moeilijk bereikbare doelgroepen	15 oktober 2013
	Themaworkshop Gluren bij de burens	14 november 2013
2. Draagvlak en kennisdeling management	Vooroverleg kerndiensten en bestuursdienst	28 november t/m 9 december 2011
	DPZ presentaties over verordening in directieteams en managementteams	Januari 2012
3. Aanpassen procedures/ processen	Aanpassen macro's met bestuurlijke stukken	21 december 2011
	Aanpassen Werkinstructies /Algemene overleggen	Planning voor 1 augustus 2012
4. Toolbox met producten	Handleiding (e)participatie kleine projecten/dienstverlening	21 december 2011
	Handleiding (e)participatie grote projecten/beleidsontwikkeling	21 december 2011
	Pakket voor gebruik (e)participatietools voor activiteitenprogramma's (inclusief forum)	Vanaf 16 september 2013
	Virtueel kenniscentrum op Werknet met daarin: <ul style="list-style-type: none"> ● Facts & figures Participatie ● De parels van Participatie ● Tips voor bestuurlijke stukken ● Korte informatie over lopende projecten ● Blogs van AB-medewerkers ● Korte informatie over thema gerelateerde activiteiten, zoals Lab070 ● Checklist bewonersbijeenkomsten/krachtveldanalyse ● Communicatieadviezen ● Overzicht beschikbare on- en offline instrumenten 	Verwachte oplevering maart 2014
Overig	Informeren commissie Bestuur over de verordening	Aan de hand van het onderhavige evaluatieonderzoek

Tabel 4. *Overzicht van voorzieningen voor de toepassing van de verordening.*

5.2. Houding – ‘willen’

Bevinding 3 – Uit de gesprekken volgt het beeld dat in de afgelopen jaren meer ambtenaren de voordelen van participatie zijn gaan inzien. Toch is er nog een relatief grote groep ambtenaren en bestuurders die participatie ervaren als ‘last’ en niet als ‘lust’.

In het uitvoeringsplan van DPZ is als doel opgenomen dat ambtenaren participatie niet zien als een noodzakelijk kwaad maar als een belangrijk middel om kennis uit de samenleving te halen en draagvlak te creëren. Met betrekking tot de toepassing van participatie wordt aangegeven dat er bij bestuurders en ambtenaren soms nog terughoudendheid is om in besluitvorming ruimte te geven voor burgerbetrokkenheid. Participatie brengt volgens een aantal gesprekspartners extra onzekerheden met

zich mee en wordt daarmee door sommige bestuurders en ambtenaren gezien als een bedreiging voor de beheersbaarheid van projecten.

Houding ambtenaren

Gesprekspartners merken op dat de participatieverordening niet breed gedragen wordt onder ambtenaren. Hoewel steeds meer ambtenaren de mogelijke voordelen in zijn gaan zien, wordt participatie volgens gesprekspartners nog steeds vooral als een 'last' ervaren. Gesprekspartners geven aan dat participatie vaak wordt gezien als veroorzaker van vertragingen en budgetoverschrijdingen. Ook merkt een aantal gesprekspartners op dat het belang van participatie door de directies van de verschillende afdelingen onvoldoende wordt gedragen en uitgedragen, waardoor het door de organisatie heen niet voldoende belangrijk is gemaakt. Als voorbeeld wordt genoemd dat medewerkers wel worden beoordeeld op projectbeheersing (het binnen planning en budget realiseren van projecten) maar niet op het zorgvuldig betrekken van bewoners.

Houding bestuurders

Gesprekspartners geven daarnaast aan dat ook onder bestuurders de verordening nog niet breed gedragen en uitgedragen wordt. Als reden wordt genoemd dat de visie achter de verordening bijvoorbeeld niet aansluit bij de 'politieke kleur' van sommige bestuurders. Ook wordt opgemerkt dat veel bestuurders simpelweg niet of onvoldoende bekend zijn met de verordening.

5.3. Gedrag – 'doen'

Bevinding 4 – Voor het merendeel van de bestudeerde casussen²⁷ geldt dat er een startdocument, bekendmaking en eindverslag is. De eisen die daaraan in de verordening zijn verbonden worden echter niet in alle gevallen nageleefd.

In het uitvoeringsplan van DPZ is als doel opgenomen dat ambtenaren de regels uit de verordening toepassen wanneer zij te maken krijgen met participatie. In de verordening wordt een aantal eisen gesteld aan de inrichting, bekendmaking en afronding van een participatieproces. Op basis van deze eisen wordt hierna uiteengezet in welke mate de verordening zorgvuldig wordt toegepast.

5.3.1. Startdocument

Van vier casussen van de zes casussen is een startdocument opgesteld. Voor twee casussen is geen startdocument beschikbaar. We constateren dat er grote verschillen zijn in zowel vorm (het gebruikte format) en de inhoud van de beschikbare startdocumenten. Op basis van de analyse in tabel 5 concluderen we dat 4 van de 11 eisen in alle gevallen goed zijn nagekomen; 3 van de 11 eisen zijn gedeeltelijk nagekomen en 4 van de 11 eisen zijn niet of in beperkte mate nagekomen.

²⁷ Zie bijlage A voor omschrijvingen van de casussen. In totaal zijn zeven casussen bestudeerd. In één van de casussen is geen vorm van inspraak of participatie toegepast. Deze casus is logischerwijs niet meegenomen in deze analyse van de mate van zorgvuldigheid waarmee inspraak- en participatie zijn toegepast.

Inrichting van het participatieproces – Startdocument	
Onderwerp	Toelichting
Exacte onderwerp van het participatieproces	Het exacte onderwerp van het participatieproces is in alle startdocumenten omschreven.
Doel van de participatie	Het doel van het participatieproces is in de startdocumenten vaak op hoofdlijnen omschreven. Bij een aantal casussen is onderscheid gemaakt tussen verschillende doelen. Hierbij wordt over het algemeen gedifferentieerd tussen enerzijds het creëren van draagvlak en anderzijds het projectdoel (bijvoorbeeld: opknappen plein of nieuwe losloopgebieden aanwijzen).
Niveau van de participatie (gemotiveerde keuze)	Het gekozen niveau van de participatie is in één van de casussen niet omschreven. Het niveau van participatie is slechts in één casus gemotiveerd.
Inhoudelijke, financiële, procedurele en overige kaders en de wijze waarop deze kaders vooraf met de deelnemers worden gecommuniceerd	In één startdocument zijn de financiële en procedurele kaders opgenomen (summier omschreven). De inhoudelijke kaders zijn vaak wel gespecificeerd. Ook wordt doorgaans niet aangegeven op welke wijze de kaders vooraf met de deelnemers worden gecommuniceerd.
De schaal waarop het participatieproces speelt	In één startdocument is de schaal waarop het participatieproces speelt omschreven. Bij de andere casussen is de schaal niet nader gespecificeerd.
Wie de belanghebbenden zijn	In alle startdocumenten is omschreven wie de belanghebbenden zijn.
Of ook anderen dan de belanghebbenden kunnen deelnemen	In twee startdocumenten is onderscheid gemaakt tussen belanghebbenden en belangstellenden. Hierbij wordt ook aangegeven hoe de verschillende doelgroepen geïnformeerd worden.
Wijze en tijdstip waarop deelnemers hun inbreng kunnen leveren	In alle startdocumenten is gespecificeerd op welke wijze en op welk tijdstip deelnemers hun inbreng kunnen leveren.
Wijze waarop het bestuursorgaan communiceert over de inrichting en inhoud van het participatieproces	In de meest startdocumenten is de wijze waarop gecommuniceerd wordt over de inrichting en inhoud van het participatieproces niet nader gespecificeerd.
De wijze en het tijdstip waarop het bestuursorgaan reageert op de uitkomsten van het participatieproces	De reactie op de uitkomsten van het participatieproces is in geen van de startdocumenten gespecificeerd.
Begroting van kosten van het participatieproces	De begroting van de kosten van het participatieproces is in geen van de startdocumenten genoemd.

Tabel 5. Inrichting van het participatieproces

5.3.2. Bekendmakingen

We constateren dat er grote verschillen zijn in zowel de vorm (het gebruikte format) en de inhoud van de bekendmakingen (communicatie richting bewoners over een inspraak- of participatietraject). Een verklaring hiervoor is dat de communicatie afgestemd wordt op de verschillende doelgroepen. Bij twee casussen is geen bekendmaking gevonden. Een inhoudelijke analyse van de bekendmakingen laat zien dat de kwaliteit van de bekendmakingen doorgaans goed is. Ook bewoners geven aan dat de communicatie doorgaans helder en compleet is. Op basis van de analyse in tabel 6 concluderen we dat 4 van de 8 eisen in alle gevallen goed zijn nagekomen; 2 van de 8 eisen zijn gedeeltelijk nagekomen en 2 van de 8 eisen zijn niet of in beperkte mate nagekomen.

Zowel offline als online communicatiekanalen worden gebruikt om de participatieprocessen bekend te maken. Gerichtte communicatie vindt meestal plaats in de vorm van huis-aan-huis berichten zoals flyers

en bewonersbrieven. Voor ongerichte communicatie worden vaak online middelen ingezet zoals de website van de gemeente en social media. De inhoud van de communicatiemiddelen verschilt logischerwijs. Bewonersbrieven zijn bijvoorbeeld meer geschikt om de verschillende vereisten van de bekendmaking te benoemen dan een kort bericht op social media.²⁸ Wel wordt in alle communicatiemiddelen doorgaans verwezen naar een website waar de belanghebbenden en belangstellenden meer informatie kunnen vinden over het traject.

Bekendmaking van het participatieproces	
Onderwerp	Toelichting
Exacte onderwerp van het participatieproces	Het exacte onderwerp van het participatieproces is in de bekendmakingen van alle casussen omschreven.
Doel van de participatie	Het doel van het participatieproces is in de bekendmakingen van alle casussen op hoofdlijnen omschreven.
Niveau van de participatie (gemotiveerde keuze)	Het niveau van participatie is in slechts één bekendmaking expliciet gespecificeerd en toegelicht. Wel wordt vaak in algemene bewoording weergegeven aangegeven dat 'de gemeente graag uw inbreng ontvangt' of worden van dergelijke strekking.
Inhoudelijke, financiële, procedurele en overige kaders	In een aantal bekendmakingen zijn de procedurele en inhoudelijke kaders geschetst (bijvoorbeeld scope van de reactie en waar deze aan moet voldoen). In geen van de bekendmakingen zijn de financiële kaders geschetst.
De schaal waarop het participatieproces speelt	De schaal van het participatieproces is niet omschreven in de bekendmakingen.
Wie de belanghebbenden zijn	In de gerichte communicatiemiddelen (bijvoorbeeld bewonersbrief) wordt aangegeven wie belanghebbenden zijn en waarom ze dat zijn.
Of ook anderen dan de belanghebbenden kunnen deelnemen	De gerichte communicatiemiddelen lichten doorgaans niet toe of er ook door anderen geparticipeerd kan worden. Echter, in ongerichte communicatiemiddelen wordt vaak aangegeven dat bijvoorbeeld belangstellenden ook kunnen reageren.
Wijze en tijdstip waarop deelnemers hun inbreng kunnen leveren	In alle bekendmakingen staat dit duidelijk gespecificeerd, bijvoorbeeld door aan te kondigen wat de schriftelijke reactietermijn is of wanneer de bijeenkomst plaatsvindt.

Tabel 6. Bekendmaking van het participatieproces

5.3.3. Eindverslagen

We constateren dat er veel verschillende vormen van eindverslagen gebruikt worden. Sommige eindverslagen zijn in een overkoepelend nota opgenomen, andere zijn als apart document gepubliceerd. De inhoudelijke analyse van de eindverslagen laat zien dat alle vormen inhoudelijk doorgaans zeer compleet zijn. In één geval is onduidelijk of het al dan niet een openbaar verslag betreft (openbaarmaking is een vereiste). Van één casus is nog geen eindverslag beschikbaar omdat de besluitvorming nog niet is afgerond.

Afronding van het participatieproces – Eindverslag	
Onderwerp	Toelichting
Overzicht van de gevolgde procedure	In alle eindverslagen is een overzicht gegeven van de gevolgde procedure.
Weergave van de inbreng van degenen die hebben deelgenomen aan het participatieproces	In de meeste eindverslagen staat een weergave van de inbreng van degenen die hebben deelgenomen aan het participatieproces. Kanttekening hierbij is dat deze doorgaans globaal van aard is.

²⁸ Bij de toelichting op de vereisten van het participatieproces is gekeken naar de meest complete communicatiemiddelen. Wanneer er dus zowel een bewonersbrief als een Twitterbericht is verstuurd baseren wij ons oordeel op de brief omdat deze logischerwijs de meeste informatie bevat.

Overzicht van de afspraken die op basis van het participatieproces zijn gemaakt	In alle eindverslagen is een helder overzicht gegeven van de afspraken die naar aanleiding van het participatieproces zijn gemaakt.
---	---

Tabel 7. Afronding van het participatieproces

Gesprekspartners geven aan het beeld van de wisselende vorm, inhoud en kwaliteit van de startdocumenten, bekendmakingen en eindverslagen te herkennen. Hiervoor wordt een aantal redenen genoemd. Een aantal gesprekspartners merkt op dat de inhoud van startdocumenten, bekendmakingen en eindverslagen inhoudelijk aan eisen gebonden zijn maar dat er geen vormvereisten zijn gesteld. Hierdoor zijn er grote verschillen tussen de vorm van de verschillende stukken. Daarnaast wordt aangegeven dat er vanuit bestuurders en leidinggeevenden niet scherp wordt gecontroleerd op de vorm, inhoud en kwaliteit van deze stukken. Ook merkt een aantal gesprekspartners op dat de startdocumenten en eindverslagen vooral als een routinematig proces worden gezien waar derhalve niet altijd de volle aandacht naar uitgaat.

BIJLAGE A – CASUSBESCHRIJVINGEN

In deze bijlage zijn beschrijvingen van de bestudeerde casussen opgenomen.

Selectie van casussen

Om de toepassing van de inspraak- en participatieverordening in de praktijk te onderzoeken hebben de onderzoekers in overleg met DPZ zeven recente casussen geselecteerd waarin inspraak of participatie is toegepast. Bij de selectie van casussen is gestreefd naar een zo representatief mogelijk beeld van de praktijk van inspraak- en participatie in Den Haag. We hebben de volgende criteria gehanteerd bij de selectie van de casussen:

- Spreiding in verschillende fasen van het beleidstraject, zowel beleidsparticipatie als uitvoeringsparticipatie;
- Spreiding van verschillende mogelijkheden uit de verordening (verschillende treden van participatie: raadplegen, adviseren, coproduceren en meebeslissen) en de intensiteit waarmee deze mogelijkheden zijn toegepast;
- Spreiding in de omvang van de casussen (aantal betrokken stakeholders, budget en middelen, et cetera);
- Spreiding in succesvol afgeronde projecten en minder succesvolle projecten (naar perceptie ambtelijke organisatie);
- Spreiding in projecten met veel draagvlak en minder draagvlak (projecten waarover veel discussie is).

De volgende casussen zijn geselecteerd:

	Casus	Participatie
1	Losloopgebieden	Raadplegen
2	Raadsvoorstel Kadernota Openbare Ruimte Den Haag 2012	-
3	Haagse Educatieve agenda 2014-2018	Meebeslissen
4	Herinrichting Haverkamp	Meebeslissen
5	Gebiedsvisie Internationale Zone	Inspraak
6	Raadsvoorstel vaststelling Voorontwerp herinrichting Groot Hertoginnelaan	Coproduceren
7	Vrijgave voor inspraak ontwerp plaatsingsplan ORAC's Schildersbuurt West (wijk 15)/Noord (wijk 16)	Inspraak ²⁹

Onderzoeksmethode

Voor elke casus hebben de onderzoekers de toepassing van de inspraak- en participatieverordening onderzocht. Per casus zijn relevante documenten bestudeerd en aansluitend zijn interview gehouden vanuit drie perspectieven. Ten eerste het perspectief van de ambtelijke projectleider. Ten tweede het perspectief van de verantwoordelijke bestuurder. Ten derde het perspectief van de bewoners. De selectie van gesprekspartners is tot stand gekomen in overleg met DPZ. De ambtelijke projectleiders hebben contactpersonen aangedragen voor het perspectief van de bewoners.

Casusomschrijvingen

De volgende onderdelen worden per casus beschreven:

- Feitelijke informatie;

²⁹ Het participatieproces van deze casus is in beleidsstukken omschreven als 'adviseren'. In de praktijk blijkt er alleen gebruik te zijn gemaakt van de wettelijke inspraakprocedure.

- Succesfactoren in de inrichting van het participatieproces;
- Toets van de formele vereisten uit de verordening.

De volgende vereisten uit de inspraak- en participatieverordening gemeente Den Haag 2012 zijn per casus getoetst:

Startdocument

Artikel 8.1. Het verantwoordelijke bestuursorgaan stelt bij de start van elke participatieproces een startdocument vast. Daarin wordt expliciet besloten over de volgende punten:

- Exacte onderwerp participatieproces;
- Doel van de participatie (gemotiveerde keuze);
- Het niveau van participatie (gemotiveerde keuze);
- Inhoudelijke, financiële, procedurele en overige kaders voor de participatie en de wijze waarop deze kaders vooraf met de deelnemers worden gecommuniceerd;
- De schaal waarop het participatieproces speelt;
- Wie de belanghebbenden zijn;
- Of ook anderen dan belanghebbenden kunnen deelnemen;
- Wijze en tijdstip waarop de deelnemers hun inbreng kunnen leveren;
- Wijze waarop het bestuursorgaan communiceert over de inrichting en inhoud van het participatieproces;
- De wijze en het tijdstip waarop het bestuursorgaan reageert op de uitkomsten van het participatieproces;
- De begroting van de kosten van het participatieproces.

Bekendmaking

Artikel 8.2. Het bestuursorgaan maakt voorafgaand aan de start van het participatieproces het voornemen hiertoe bekend op de voor dat proces gepaste wijze. In de kennisgeving wordt ingegaan op de in het eerste lid, onder a tot en met i, bedoelde punten.

Eindverslag

Artikel 9.1 Ter afronding van het participatieproces maakt het bestuursorgaan een eindverslag op. Dit verslag bevat in elk geval (artikel 9.2):

- Overzicht van de gevolgde procedure.
- Een weergave van de inbreng van degenen die hebben deelgenomen aan het participatieproces.
- Een overzicht van de afspraken die op basis van het participatieproces zijn gemaakt.

Afronding

- Artikel 9.3. Indien het participatieproces het karakter heeft van raadplegen adviseren of coproduceren geeft het bestuursorgaan een inhoudelijke reactie op de geleverde inbreng.
- Artikel 9.4. Voor zover geleverde inbreng niet wordt gevolgd, geeft het bestuursorgaan de redenen daarvoor aan.
- Artikel 9.5. Het bestuursorgaan draagt er zorg voor dat het eindverslag openbaar wordt gemaakt.
- Artikel 9.6. De burgemeester vermeldt het eindverslag in zijn burgerjaarverslag.³⁰

³⁰ Het burgerjaarverslag over 2013 is nog niet beschikbaar. Wij kunnen van de in 2013 afgeronde casussen derhalve niet aangeven of aan deze voorwaarde is voldaan.

Hondenlosloopgebieden

Casus: Hondenlosloopgebieden	
Omschrijving	Bij de bespreking van de Voortgangsnota Hondenbeleid 2010 in de raadscommissie Leefomgeving van 12-1-2011 is toegezegd om in overleg met belangenverenigingen te kijken naar de mogelijkheden om het aantal losloopgebieden te vergroten. De achterban van belangenverenigingen heeft voorstellen voor nieuwe losloopgebieden aangedragen (adviseren) . Na overleg en het toetsen van deze voorstellen aan criteria zijn deze voorstellen voorgelegd aan belanghebbenden en belangstellenden via e-participatie. Uiteindelijk zijn naar aanleiding van het traject 22 nieuwe losloopgebieden aangewezen waarmee het totaal komt op 191 losloopgebieden.
Projectteam	Dienst Stadsbeheer (DSB), Dienst Publiekszaken (DPZ)
Periode	Week 34 2012 tot week 9 2013
Middelen	Budget nieuwe losloopgebieden: circa € 200.000,- Budget participatietraject: Omdat het hier om een pilot ging komt het budget voor het participatietraject bij DPZ vandaan. Budget voor: digitale kaart, brieven versturen en analyse, arbeid van belangenorganisaties en medewerkers van de gemeente.

Inrichting participatieproces	
Gekozen treden voor participatie	<p>Adviseren: <i>Het vragen aan belanghebbenden om binnen vooraf gestelde kaders een gezamenlijk antwoord te geven op een door het bestuursorgaan geformuleerde vraag.</i></p> <p>Raadplegen: <i>De gelegenheid geven aan belanghebbenden en/of belangstellenden om ideeën, wensen en meningen naar voren te brengen of voorkeuren aan te geven die bij de beleidsvorming worden betrokken.</i></p>
Totstandkoming keuze	<p>Het aandragen van nieuwe voorstellen was een bestuurlijke keuze (Wethouder Financiën en Stadsbeheer). De keuze is tot stand gekomen in overleg met DPZ.</p> <p>Toelichting: er is gekozen voor het niveau adviseren met de belangenorganisaties en hun achterban. Zij mochten voorstellen aandragen voor nieuwe losloopgebieden. Deze voorstellen werden getoetst aan criteria en draagvlak binnen het platform en de beheerders van de gemeente. Omdat in het voortraject de nieuwe losloopgebieden op advies van een platform met belangenorganisaties tot stand zijn gekomen is daarna voor raadplegen gekozen. Alleen zwaarwegende argumenten vanuit deze raadpleging, zoals ander gebruik, moeizaam beheer en veiligheid zijn vervolgens meegenomen bij de besluitvorming.</p>
Participatieproces	<ul style="list-style-type: none"> • Platform met belangenorganisaties: vertegenwoordigers van natuurverenigingen, de Fietsersbond, spelen en organisaties voor honden. • Vragenlijst voor belanghebbenden: omwonenden in een straal van 100m van een nieuw losloopgebied. • Vragenlijst voor belangstellenden: bewoners van de gemeente Den Haag. • Er zijn in totaal 1329 reacties op de vragenlijsten ontvangen. Ongeveer 57 % van de reacties is afkomstig van belanghebbenden, de rest van belangstellenden.

Succesfactoren van participatie	
Er is een scherpe keuze gemaakt voor het doel van het participatietraject	<p>Doel van raadplegen van belanghebbenden en belangstellenden was volgens betrokkenen helder:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Mening over nieuw aan te wijzen losloopgebieden delen om tot een gedragen voorstel voor nieuwe losloopgebieden te komen. • Ook is aangegeven wat niet het doel is van raadplegen (namelijk: stemmen) • Ook in de brief aan belanghebbenden is toegelicht waarom voor 'raadplegen' is gekozen en wat de scope hiervan is.
Er is een duidelijke vraag gesteld aan bewoners en belanghebbenden	<p>Vanuit ambtelijk / bestuurlijk niveau wordt aangegeven dat het traject is opgeknipt in drie delen waardoor het mogelijk was om per onderdeel een heldere vraag te stellen:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Belangenorganisaties: aandragen van voorstellen voor nieuwe losloopgebieden. • Belanghebbenden: visie kenbaar maken over voorstellen voor nieuwe losloopgebieden in

	<p>de buurt.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Belangstellenden: visie kenbaar maken over voorstellen voor nieuwe losloopgebieden. • De meegegeven kaders in de bewonersbrief zijn globaal van aard. Er wordt niet aangegeven wat er met de input zal gebeuren. Zo is niet aangegeven dat de input wordt gebruikt voor besluitvorming over de losloopgebieden. Dit stond wel toegelicht op www.denhaag.nl in de toelichting bij de enquête en het persbericht.
Er is duidelijk omschreven hoe het proces van participatie er uit ziet	Namens de wethouder Stadsbeheer is een brief verzonden naar belanghebbenden. Hierin staat globaal omschreven hoe het participatieproces is vormgegeven, welke termijn er gehanteerd wordt en de website waarop de vragenlijst ingevuld kan worden.
Er zijn duidelijke spelregels opgesteld die consequent en helder worden gecommuniceerd naar belanghebbenden	<ul style="list-style-type: none"> • Vanuit de gemeente zijn duidelijke spelregels opgesteld voor het adviseren door het platform van belanghebbenden. Aan het platform zijn heldere toetsingscriteria meegegeven op basis waarvan de voorgestelde locaties werden beoordeeld. • Vanuit de gemeente zijn duidelijke spelregels opgesteld voor het raadplegen. <i>“Alleen zwaarwegende inhoudelijke argumenten zoals ander gebruik, moeizaam beheer, en veiligheid worden meegenomen bij de besluitvorming.”</i> • Deze spelregels zijn globaal opgenomen in de bewonersbrief. Er wordt bijvoorbeeld niet aangegeven wat er met de input zal gebeuren. Ook is niet aangegeven dat alleen zwaarwegende inhoudelijke argumenten worden meegenomen. Wel staat omschreven dat de gemeente wil weten of er nog zaken over het hoofd zijn gezien zoals ‘ander gebruik’, ‘moeizaam beheer’ of ‘veiligheidsaspecten’.
Er zijn duidelijke beslissingen genomen en daar is consequent en helder over gecommuniceerd	<ul style="list-style-type: none"> • In de voortgangsnota hondenbeleid 2011-2012 is helder omschreven welke procedure is gevolgd, welke beslissing is genomen en welke aanpassingen door het raadplegen van belanghebbenden en belangstellenden zijn gemaakt. • Deelnemers aan het platform hebben een bedankbrief van de wethouder ontvangen waarin het collegebesluit is gedeeld. Ook mochten deelnemers van belangenorganisaties aan het platform bij de raadsvergadering aanwezig zijn waar het voorstel is besproken. • Richting de deelnemers aan het E-participatietraject heeft geen directe communicatie over de genomen beslissing plaatsgevonden. Wel is via www.denhaag.nl de stand van zaken gecommuniceerd.
De opstelling van ambtenaren was open en uitnodigend	<ul style="list-style-type: none"> • Er zijn geen deelnemers van het platform gesproken in het kader van de evaluatie. Volgens de gemeente is er veel ruimte gegeven aan de deelnemers van het platform en was de wethouder bij de eerste bijeenkomst aanwezig om kennis te maken met de deelnemers. • Bij e-participatie is de mate van openheid lastig te beoordelen. Wel is vanuit de gemeente ruimte geboden voor nieuwe losloopgebieden en zijn de voorstellen daarvoor voorgelegd aan belanghebbenden. Dit heeft geleid tot aanpassingen.
Er is bereidheid getoond om ruimte te bieden voor voorstellen van betrokkenen	Vanuit het platform van belangenorganisaties zijn 40 voorstellen gedaan voor nieuwe losloopgebieden. Na een inhoudelijke toets en de toetsing bij belanghebbenden en belangstellenden zijn 22 voorstellen overgebleven.

Formele vereisten	Aanwezig?	Voldaan aan vereisten?	Wat valt op?
Startdocument	Ja	Nee	<ul style="list-style-type: none"> • Doel van de participatie niet expliciet omschreven en gemotiveerd. • Geen inhoudelijke, financiële, procedurele kaders meegegeven en hoe deze met de deelnemers worden gecommuniceerd. • Geen begroting en kosten opgenomen van het participatieproces.
Bekendmaking	Ja	Ja	<p>Verschillende communicatiekanalen ingezet gericht op belanghebbenden en belangstellenden.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Belanghebbenden: huis aan huisbericht (brief aan 2100 adressen) • Belangstellenden: advertenties en internet. • Internetpagina's en nieuwsbrieven belangenorganisaties

<u>Eindverslag</u>	Ja	Ja	<ul style="list-style-type: none"> • Eindverslag opgenomen in voortgangsnota hondenbeleid 2012 • Beschrijving van de gevolgde procedure opgenomen. • Weergave van de inbreng van degenen die hebben deelgenomen aan het participatieproces → beknopte weergave op hoofdlijnen. • Overzicht van de afspraken die op basis van het participatieproces zijn gemaakt → er is aangegeven welke wijzigingen naar aanleiding van het participatietraject zijn gemaakt.
<u>Inhoudelijke reactie op geleverde inbreng</u>	Ja / nee	Ja	<ul style="list-style-type: none"> • Richting de deelnemers van het platform is een bedankbrief door de wethouder gestuurd met daarin een inhoudelijke terugkoppeling. • Richting de deelnemers van het E-participatietraject is geen (directe) terugkoppeling gegeven.
<u>Eindverslag openbaar gemaakt</u>	Ja	Ja	Eindverslag is een onderdeel van de openbare Voortgangsnota Hondenbeleid 2011-2012.

Raadsvoorstel Kadernota Openbare Ruimte Den Haag 2012

De gesprekspartners geven aan dat de inspraak- en participatieverordening in deze casus niet is toegepast. Hierna volgt een korte omschrijving van de nota en de overwegingen om de verordening niet toe te passen.

Casus: Kadernota Openbare Ruimte Den Haag 2012	
Omschrijving	De Kadernota Openbare Ruimte Den Haag is een beleidsnota gericht op het zoeken naar een balans tussen gebruik, inrichting en onderhoud van de openbare ruimte. In het coalitieakkoord 2010-2014 'Aan de slag' is de openbare ruimte benoemd als één van de prioriteiten voor deze periode. Vanwege een aantal ontwikkelingen is besloten om ter vervanging van de vorige kadernota 'Ruimte voor kwaliteit' een nieuwe kadernota op te stellen.
Projectteam	De kadernota is vanuit meerder beleidsterreinen / perspectieven tot stand gekomen: <ul style="list-style-type: none"> • DSO: Planvorming / (grootschalige) projecten • DSB: Uitvoering / strategische onderhoud • DPZ: Wijkraden / dagelijks onderhoud
Bijzonderheden	De gesprekspartners geven aan dat de totstandkoming van de kadernota geen geschikt traject is om de inspraak- en participatieverordening op toe te passen. Hiervoor worden de volgende afwegingen genoemd. <ul style="list-style-type: none"> • <u>Bestuurlijke keuze</u>: Op bestuurlijk niveau is besloten dat bij dit traject geen participatie zou plaatsvinden. • <u>Abstractieniveau</u>: De kadernota is een abstract beleidsdocument dat kaders schept voor inrichting, gebruik en onderhoud. Gesprekspartners geven aan dat de abstracte materie zich lastig leent voor participatie omdat het voor bewoners lastig is om zich hier in te verplaatsen. • <u>Nut / mogelijkheden van participatie</u>: de huidige nota is een doorontwikkeling van de vorige nota. Hierdoor stonden de kaders grotendeels vast. Volgens de gesprekspartners was de ruimte voor input hierdoor beperkt. • <u>Resultaat</u>: de gesprekspartners geven aan dat het doel van de verordening is om harmonie te creëren in de openbare ruimte. Dit vraagt om een overkoepelend perspectief dat voor bewoners lastiger is om in te nemen. • <u>Tijd</u>: de gesprekspartners geven aan dat het traject onder tijdsdruk tot stand is gekomen en dat er daardoor geen ruimte was voor een uitgebreid participatietraject.

Haagse Educatieve agenda 2014-2018

Casus: Haagse Educatieve Agenda 2014-2018	
Omschrijving	De Haagse Educatieve Agenda (hierna HEA) is een instrument om het Haagse lokale onderwijsbeleid vorm en inhoud te geven. Voor de HEA van 2014-2018 is besloten alle betrokkenen uit het veld te betrekken. Dit houdt in dat schoolbesturen zijn betrokken maar ook organisaties uit de kinderopvang, peuterspeelzalen en bijvoorbeeld leraren en ouders van kinderen. De betrokkenheid van schoolbesturen is op bepaalde onderdelen uit de HEA wettelijk verplicht. Verder staat beschreven op welke onderwerpen participatie is benodigd.
Projectteam	Gemeente Den Haag, Dienst OCW
Periode	Q3 2012 – Q1 2014
Middelen	Budget HEA: €64.133.000 voor 2014 en €58.970.000 voor 2015. Vanaf 2015 wordt het gemeentefonds integraal herijkt en dit kan gevolgen hebben voor het budget. Budget participatietraject: €70.000 beschikbaar gesteld voor de organisatie, themagroepen en communicatie.
Bijzonderheden	Er is tweemaal eerder een HEA opgesteld, namelijk in 2006 en in 2010. In 2006 heeft de gemeente de HEA volledig opgesteld en in 2010 heeft een extern bureau de HEA opgesteld.

Inrichting participatieproces	
Gekozen trede voor participatie	Hoogste treden: meebeslissen <i>De gelegenheid geven aan belanghebbenden om binnen een vooraf aangegeven kader een bindende keuze te maken uit ten minste twee alternatieven.</i> De gekozen trede voor participatie verschilt per doelgroep en is vooraf vastgelegd in het projectplan. Voor enkele doelgroepen is de betrokkenheid op het niveau van advies of consultatie geweest.
Totstandkoming keuze	Keuze voor meebeslissen was een bestuurlijke keuze en op ambtelijk niveau is invulling gegeven aan deze vorm van participatie. De ambtelijke organisatie was niet bekend met de inspraak- en participatieverordening en heeft gebruik gemaakt van een ander type participatieladder.
Participatieproces	Stuurgroep: wethouder en vertegenwoordigers van schoolraden, kinderopvang en welzijnsorganisaties. Kerngroep: projectleiders van gemeente en beleidsniveau van schoolraden, kinderopvang en welzijnsorganisaties. Thema-groepen: Er zijn 11 thema-groepen waarbij meerdere bijeenkomsten zijn georganiseerd. Oploopjes: Er zijn 17 belangengroepen geïdentificeerd waar verschillende oploopjes (40-50) voor zijn georganiseerd. Diners pensant: Er zijn twee diners geweest (1) met de betrokken schoolbesturen, vertegenwoordigers uit het veld en <i>critical friends</i> uit de gemeentelijke organisatie en (2) met docenten, pedagogisch medewerkers, leidsters en leerkrachten. Overig: Er is aangesloten bij bestaande overleggen, evenementen en congressen en er zijn redacteurs en een financiële werkgroep ingesteld. In totaal zijn tussen de 250-300 deelnemers betrokken bij het participatieproces.

Succesfactoren van participatie	
Er is een scherpe keuze gemaakt voor het doel van het participatietraject	Het doel van de participatie was voor alle betrokkenen duidelijk. Het was belangrijk om tot een nieuwe HEA te komen die (1) draagvlak heeft in de stad, (2) van inhoudelijke kwaliteit is. Het doel was vanaf het begin duidelijk en is meegenomen in het plan van aanpak en in het proces.
Er is een duidelijke vraag gesteld aan bewoners en	Betrokkenen geven aan dat de vraag tijdens de communicatie over het traject duidelijk was. Meerdere redenen liggen hieraan ten grondslag: <ul style="list-style-type: none"> De HEA wordt voor de derde maal opgesteld en betrokkenen hebben regulier al veel contact met de gemeente.

belanghebbenden	<ul style="list-style-type: none"> • Wetgeving biedt duidelijkheid over de onderwerpen waar participatie nodig is.
Er is duidelijk omschreven hoe het proces van participatie er uit ziet	Betrokken geven aan dat het proces van participatie aan het begin van het traject duidelijk is beschreven. De gemeente geeft daarbij wel aan dat er geen vastomlijnd proces was en dat het proces is ingericht in rondes wat passend was bij de praktijk. Gedurende het traject was het voor betrokkenen niet altijd duidelijk hoe het proces verder zou verlopen en wat er werd gedaan met de geleverde input. De gemeente geeft aan dat betrokkenen gedurende het proces op de hoogte zijn gebracht door gebruik te maken van <i>social media</i> en een nieuwsbrief.
Er zijn duidelijke spelregels opgesteld die consequent en helder worden gecommuniceerd naar belanghebbenden	De betrokkenen geven aan dat de spelregels vanaf het begin van het traject duidelijk zijn geformuleerd. <ul style="list-style-type: none"> • Per gedeelte van het proces (ronde) en per doelgroep zijn deze spelregels verschillend. • Verder wordt aangegeven door de gemeente dat spelregels zijn veranderd tijdens het proces doordat de mate van participatie werd vergroot voor bepaalde betrokkenen.
Er zijn duidelijke beslissingen genomen en daar is consequent en helder over gecommuniceerd	Het eindresultaat is volgens de betrokkenen helder gecommuniceerd. De tussentijdse beslissingen zijn ook helder en consequent gecommuniceerd. De consequenties van de beslissingen waren niet voor alle betrokkenen duidelijk.
De opstelling van ambtenaren en bestuurders was open en uitnodigend	De beelden over de opstelling van ambtenaren zijn eenduidig. Deze houding van ambtenaren en bestuurders was uitnodigend. Dit blijkt uit de aanwezigheid van de gemeente bij veel bijeenkomsten. Er was minder sprake van een open houding vanwege het eigenbelang van de gemeente (en andere betrokkenen) op een aantal punten.
Er is bereidheid getoond om ruimte te bieden voor voorstellen van betrokkenen	De gemeente heeft volgens de betrokkenen voldoende ruimte geboden voor hun voorstellen. De door betrokkenen aangedragen punten zijn meegenomen. De bereidheid om ruimte te bieden was aanwezig maar duidelijk was voor alle betrokkenen dat alle partijen eigen belangen hebben die soms tegengesteld kunnen zijn.

Formele vereisten	Aanwezig?	Voldaan aan vereisten?	Wat valt op?
Startdocument	Ja	Nee	<ul style="list-style-type: none"> • De wijze en het tijdstip waarop het bestuursorgaan reageert op de uitkomsten van het participatieproces worden niet genoemd in het startdocument. De gemeente geeft aan dat dit bewust is gedaan op basis van het rondemodell.³¹ • Begroting van de kosten van het participatieproces zijn niet benoemd.
Bekendmaking	Nee	Nee	<ul style="list-style-type: none"> • De gemeente geeft aan dat de bekendmaking intern is gedaan binnen de gemeente Den Haag. In de zomer van 2012 is binnen de gemeente, via de bestuurlijke overleggen, bekend gemaakt dat het traject zou starten. In het najaar van 2012 zijn alle themagroepen op de hoogte gesteld en in december 2012 is het projectplan op internet geplaatst. • Tijdens het traject zijn wel verschillende communicatiekanalen ingezet: <i>social media</i>, nieuwsbrieven (om de 6 weken) en online via de website van de gemeente.
Eindverslag	N.v.t.	N.v.t.	Op 13 maart 2014 wordt de HEA officieel ondertekend. Er is nog geen eindverslag beschikbaar.

³¹ De theorie van Koppenjan en Kleijn over besluitvorming is opgebouwd in rondes. De gemeente heeft hier bewust voor gekozen en geeft aan dat de volgende ronde werd gestart als partners er 'klaar' voor waren.

<u>Inhoudelijke reactie op geleverde inbreng</u>	Ja	Ja	<ul style="list-style-type: none"> • Middels de nieuwsbrieven worden deelnemers en betrokkenen geïnformeerd over de ontwikkeling van de nieuwe HEA, zowel op inhoud, als op proces. • Verder wordt in verschillende rondes input van betrokkenen teruggelegd bij de betrokkenen.
<u>Eindverslag openbaar gemaakt</u>	N.v.t.	N.v.t.	Op 13 maart 2014 wordt de HEA officieel ondertekend. Er is nog geen eindverslag beschikbaar.

Herinrichting Haverkampplein

Casus: Haverkampplein	
Omschrijving	Het Haverkampplein had een onverzorgde onaantrekkelijke uitstraling. De gemeente heeft de ruimte gegeven aan bewoners om binnen kaders zelf een plan te bedenken hoe en wat nodig is om het plein op te fleuren en te verlevendigen.
Projectteam	Stadsdeel Haagse Hout, Dienst Publiekszaken (DPZ), Content Management Organisatie (CMO), Dienst Stadsbeheer (DSB)
Periode	Q2 2013 – Q4 2013
Middelen	Budget opknopbeurt plein: €75.000
Bijzonderheden	Eerste participatietraject in gemeente Den Haag waarbij de online budgetschuif is toegepast.

Inrichting participatieproces	
Gekozen trede voor participatie	Meebeslissen <i>De gelegenheid geven aan belanghebbenden om binnen een vooraf aangegeven kader een bindende keuze te maken uit ten minste twee alternatieven.</i>
Totstandkoming keuze	Keuze voor meebeslissen was een bestuurlijke keuze (Wethouder van Onderwijs en Dienstverlening en stadsdeelwethouder Haagse Hout). Deze keuze is afgestemd met de stadsdeeldirecteur Haagse Hout en ambtenaren van het stadsdeelkantoor.
Participatieproces	Bewonersavond: 30 belanghebbenden Budgetschuif (e-participatie): 40 belanghebbenden Bewonerscommissie: 9 personen gaven aan belangstelling te hebben voor de bewonerscommissie. Uiteindelijk hebben 3 belanghebbenden (2 bewoners, 1 ondernemer) meegedacht over het definitieve ontwerp.

Succesfactoren van participatie	
Er is een scherpe keuze gemaakt voor het doel van het participatietraject	Volgens betrokkenen is een helder tweeledig doel geformuleerd. <ul style="list-style-type: none"> • Hoofddoel: gezamenlijk met belanghebbenden het plein opknappen. • Subdoel: belanghebbenden committeren aan de buitenruimte.
Er is een duidelijke vraag gesteld aan bewoners en belanghebbenden	Betrokkenen geven aan dat de vraag tijdens de communicatie over het traject breed is geformuleerd maar tijdens de participatiemomenten verder is toegelicht: <ul style="list-style-type: none"> • Er wordt aangegeven dat tijdens de opstart nog naar richting is gezocht. • Volgens ambtelijke gesprekspartner en bewoner was de vraag wel duidelijk gespecificeerd bij de bewonersavond door het gebruik van een moodboard met foto's van de mogelijkheden. • Bij de budgetschuif (http://haverkamp.budgetschuif.nl/) is een duidelijke vraag meegegeven (namelijk: waar willen bewoners het budget aan besteden?). Echter wordt aangegeven dat de mogelijkheden niet (met behulp van bijvoorbeeld afbeeldingen) zijn toegelicht. • De vraag tijdens de bewonerscommissie was volgens betrokkenen ook helder (namelijk: maak een keuze uit de alternatieven die door de gemeente zijn aangedragen).
Er is duidelijk omschreven hoe het proces van participatie er uit ziet	Betrokkenen geven aan dat de inhoud van de communicatie over het verloop van het participatieproces helder was maar dat niet alle bewoners op de hoogte waren van het traject: <ul style="list-style-type: none"> • Enerzijds wordt aangegeven dat het proces vooraf globaal is gecommuniceerd evenals over het eindresultaat en de uitvoeringsfase. • Anderzijds kan het proces van informeren kan volgens de ambtelijke gesprekspartner beter. Er zijn veel klachten van bewoners geweest die zeggen dat ze het huis-aan-huis bericht niet hebben ontvangen.
Er zijn duidelijke spelregels opgesteld die consequent en helder worden gecommuniceerd naar	De betrokkenen geven aan dat de spelregels in de loop van het traject duidelijk zijn geformuleerd: <ul style="list-style-type: none"> • Volgens betrokkenen zijn bij de bewonersavond geen duidelijke spelregels meegegeven. Ook wordt aangegeven dat de discussies daardoor lastig te sturen waren. Volgens de bewoner was onduidelijk of het doel van de avond 'zenden' of 'ontvangen van informatie was'. • Bij budgetschuif duidelijke spelregels omtrent budget en voorgestelde uitgave daarvan.

belanghebbenden	(zie http://haverkamp.budgetschuif.nl/). Mogelijkheden en kosten daarvan zijn inzichtelijk. <ul style="list-style-type: none"> Bij de bewonerscommissie zijn alternatieven voorgelegd met duidelijke kaarten waaruit een keuze gemaakt kon worden. Ook was het mogelijk om bij een alternatief nog suggesties te doen. De suggesties konden direct ingetekend worden.
Er zijn duidelijke beslissingen genomen en daar is consequent en helder over gecommuniceerd	Het eindresultaat is volgens de betrokkenen helder gecommuniceerd. Over de tussentijdse resultaten is volgens de betrokkenen niet consequent gecommuniceerd: <ul style="list-style-type: none"> Eenzijds is volgens de betrokkenen een heldere beslissing genomen en is duidelijk gecommuniceerd over het eindresultaat van het participatietraject. Anderzijds wordt aangegeven dat er niet consequent is gecommuniceerd omdat er na de bewonersavond en de budgetschuif niet is aangegeven wat de uitkomsten waren en welke beslissingen naar aanleiding daarvan zijn genomen.
De opstelling van ambtenaren was open en uitnodigend	De beelden lopen uiteen tussen de verschillende fasen van het traject: <ul style="list-style-type: none"> Bewonersavond: gesloten houding. Inrichting zaal ook meer gericht op 'zenden' dan op ontvangen (rijen stoeltjes met iemand van gemeente ervoor). Budgetschuif: strakke kaders waardoor er weinig ruimte voor inbreng overblijft. Wel was er aan het einde een invulveld voor eigen inbreng. Bewonerscommissie: open houding van ambtenaren. Ronde tafel gesprek over de alternatieven waarbij volgens betrokkenen veel ruimte voor inbreng en dialoog was. Ook wordt door de bewoner aangegeven dat er na afloop van het traject nog veel interactie plaatsvindt met medewerkers van stadsdeel Haagse Hout.
Er is bereidheid getoond om ruimte te bieden voor voorstellen van betrokkenen	De beelden lopen uiteen tussen de verschillende fasen van het traject: <ul style="list-style-type: none"> Bewonersavond: nadruk lag vooral op informeren van bewoners voor inspraak van bewoners was in de bijeenkomst weinig tijd ingeruimd. Wel konden alle deelnemers reageren en kon een suggestieformulier met ideeën en adresgegevens worden achtergelaten. Budgetschuif: bewoner geeft aan dat er ruimte was voor voorstellen van bewoners (open invulmogelijkheid). Deze voorstellen konden bij de bewonerscommissie worden ingezien / besproken. Bewonerscommissie: bewoner geeft aan dat de gemeente zich flexibel opstelde en meedacht over compromissen.

Formele vereisten	Aanwezig?	Voldaan aan vereisten?	Wat valt op?
Startdocument	Ja	Nee	<ul style="list-style-type: none"> Inhoudelijke kaders niet benoemd. Wijze van communicatie over kaders niet benoemd. Schaal van participatieproces niet benoemd. Mogelijkheden deelname andere belanghebbenden niet benoemd. Begroting van de kosten van het participatieproces niet benoemd.
Bekendmaking	Ja	Ja	<ul style="list-style-type: none"> Verschillende communicatiekanalen ingezet: huis aan huisbericht (flyer), online via website gemeente, poster bij buurthuizen, verenigingen, ondernemers op locatie. In de evaluatie wordt opgemerkt dat niet alle bewoners op de hoogte waren van het traject.
Eindverslag	Ja	Nee	<ul style="list-style-type: none"> Het eindverslag is opgesteld in de vorm van een evaluatie. Er is geen overzicht van de gevolgde procedure opgenomen. Er is geen weergave van de inbreng van degenen die hebben deelgenomen aan het participatieproces. Er is geen overzicht opgenomen van de afspraken die op basis van het participatieproces zijn gemaakt.
Inhoudelijke reactie op geleverde inbreng	Ja	Onbekend	<ul style="list-style-type: none"> Er is een uitnodiging gestuurd voor de opening van het plein. Hierin is procesmatig aangegeven hoe het hernieuwde plein tot stand is gekomen. In de uitnodiging is geen inhoudelijke reactie op de geleverde inbreng gegeven.

<u>Eindverslag openbaar gemaakt</u>	Nee	NVT	<ul style="list-style-type: none">• Evaluatie heeft niet het karakter van extern document. Het eindverslag is vooralsnog een intern werkdocument (concept).
--	-----	-----	---

Gebiedsvisie Internationale Zone

Casus: Gebiedsvisie internationale zone	
Omschrijving	In het kader van de Structuurvisie 2020 is de Internationale zone één van de Masterplangebieden. Na vaststelling van de Nota van Uitgangspunten in 2009 is in de afgelopen periode een concept gebiedsvisie voor dit gebied opgesteld. Voortvloeiend uit de gebiedsvisie gaat de gemeente Den Haag de komende periode (2014-2018) € 10 miljoen investeren in de openbare ruimte van de Internationale Zone. De buurten rond het Gemeentemuseum, de Haagse Beek en de groene gordel tussen park Zorgvliet en Klein Zwitserland worden aangepakt. De gemeente Den Haag streeft naar een gedragen Gebiedsvisie. Bij de totstandkoming van de concept Gebiedsvisie is voorafgaan aan het opstellen met diverse partijen gesproken, zowel intern als extern (bewonersgroepen, natuurorganisaties en andere belanghebbende). Op basis van deze concept visie is een consultatieronde gehouden in de stad. Begin 2014 wordt de definitieve versie vastgesteld door het college van burgemeester en wethouders.
Projectteam	DSO, DSB OCW BIZ
Periode	Participatie: november 2013 – januari 2014
Middelen	Budget project: Het project betreft het opstellen van de gebiedsvisie. Het budget hiervoor bedraagt ca. € 600.000. Budget participatie: Als onderdeel van het Budget voor de gebiedsvisie bedraagt het budget voor participatie ca €60.000
Bijzonderheden	Naar aanleiding van de vastgestelde visie wordt een vervolgtraject opgestart (opstellen van een Parkvisie). In dit vervolgtraject wordt opnieuw een participatietraject opgestart.

Inrichting participatieproces	
Gekozen trede voor participatie	Inspraak <i>Inspraakgerechtigden de mogelijkheid geven om hun mening over een gemeentelijk beleidsvoornemen kenbaar te maken.</i>
Totstandkoming keuze	De gesprekspartners vanuit de gemeente geven aan dat er geen formeel B&W-besluit ten grondslag ligt aan de keuze voor de invulling van het participatietraject is gemaakt. Het voorgestelde participatietraject is afgesproken met de betrokken wethouder.
Participatieproces	De concept Gebiedsvisie was vanaf 26 november 2013 openbaar. Vanaf deze datum is er de mogelijkheid voor stakeholders (bewoners, ondernemers etc.) om te reageren op het stuk. In december en begin januari heeft de gemeente een tweetal bijeenkomsten georganiseerd. Tijdens deze bijeenkomsten kon men meer informatie verkrijgen over de onderwerpen uit de visie. Tevens kreeg men de gelegenheid om ideeën, wensen en meningen naar voren te brengen. De gemeente geeft aan dat de uitkomsten van deze bijeenkomsten en de schriftelijke reacties waar mogelijk worden verwerkt in de definitieve versie van de Gebiedsvisie. Tevens is toegezegd dat alle met bewoners/instanties die hebben gereageerd een reactie van de gemeente ontvangen.

Succesfactoren van participatie	
Er is een scherpe keuze gemaakt voor het doel van het participatietraject	Aangegeven wordt dat het doel van het participatietraject is om input te halen vanuit belanghebbenden en om te weten te komen wat er speelt in de buurt en om de concept visie te toetsen en eventueel aan te passen. <ul style="list-style-type: none"> Aangegeven wordt dat het doel van de bijeenkomsten is om input te halen vanuit belanghebbenden door in gesprek te gaan. Ook wil de gemeente graag informeren over bestaand beleid en hoe dit in de gebiedsvisie van de zone is verwerkt. Aangegeven wordt dat het algemene doel van de bijeenkomst voor de bewoners voldoende duidelijk is gemaakt. De bijeenkomsten bestonden uit een thema gerichte informatiemarkt gecombineerd met een 2-tal plenaire bijeenkomsten, één over de totstandkoming van de visie en een discussie over de rol van de burger om zelf bij te dragen en organiseren van initiatieven (burgerkracht). Opgemerkt wordt dat tijdens de tweede bijeenkomst onvoldoende helder is geworden wat het doel van dit onderdeel was in de totstandkoming van de gebiedsvisie.
Er is een duidelijke vraag gesteld aan bewoners en belanghebbenden	<ul style="list-style-type: none"> In de bewonersbrief is geen vraag is gesteld aan bewoners en belanghebbenden. In de brief wordt aangegeven dat er informatiebijeenkomsten worden georganiseerd en dat er schriftelijk gereageerd kan worden. Voor bewoners was tijdens de informatieavond voldoende duidelijk wat de bijeenkomst behelsde. Tijdens de informatiemarkt was gelegenheid om vragen te stellen aan inhoudelijk experts.

	Aangegeven wordt dat er geen concrete vragen aan de bewoners zijn gesteld tijdens het plenaire onderdeel van de bijeenkomst.
Er is duidelijk omschreven hoe het proces van participatie er uit ziet	<ul style="list-style-type: none"> • Het proces is volgens de betrokkenen voldoende helder gemaakt. Er is duidelijk omschreven dat er twee bijeenkomsten worden georganiseerd en dat bewoners schriftelijk kunnen reageren op de visie. • Ook wordt aangegeven dat de bewonersavond zelf goed is ingeleid en dat het proces daardoor helder was. • Het proces met betrekking tot de verwerking van de reacties van de bewoners en de termijn waarop bewoners terugkoppeling krijgen is in de brief niet helder omschreven. Tijdens de bijeenkomsten is hier wel informatie over gegeven.
Er zijn duidelijke spelregels opgesteld die consequent en helder worden gecommuniceerd naar belanghebbenden	In de bewonersbrief wordt genoemd op welke termijn de bewoners hun reactie naar de gemeente kunnen sturen. Men kon reageren op de visie. De verwachtingen over de reactie van de bewoners zijn niet nader toegelicht. De gemeente geeft aan dat de reactie niet hoefde te voldoen aan kaders of randvoorwaarden. Tijdens de bijeenkomsten is hierop een toelichting gegeven (mits hier vragen over kwamen). Over de bewonersavond wordt opgemerkt dat de spelregels van de informatiemarkt voldoende helder waren maar dat de verwachtingen en spelregels voor het plenaire gedeelte niet duidelijk waren afgestemd.
Er zijn duidelijke beslissingen genomen en daar is consequent en helder over gecommuniceerd	Niet van toepassing. Het traject loopt nog en er heeft derhalve nog geen besluitvorming plaatsgevonden.
De opstelling van ambtenaren was open en uitnodigend	<p>De vorm van de bijeenkomst en de opstelling van de ambtenaren en bestuurders wordt enerzijds positief gewaardeerd. Door de open vorm (informatiemarkt) van de bijeenkomst was er veel ruimte voor dialoog. Dit wordt door zowel betrokkenen vanuit de gemeente als vanuit de bewoners gewaardeerd.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Vorm: inloopbijeenkomst, dat wil zeggen men kan komen en gaan wanneer men wil. Er is geen vast programma. Bij ontvangst wordt men opgevangen en wordt de aanmelding geregistreerd en is er uitleg over de bijeenkomst. In de foyer van Madurodam staat een aantal grote panelen met de kaarten van de visie in de ruimte. Als men specifieke vragen heeft over een bepaald onderwerp, wordt men verwezen naar de juiste ambtenaar en paneel. Aangegeven wordt dat de ambtenaren open, bevlogen, enthousiast en goed op de hoogte waren. • De plenaire bijeenkomsten waren gericht op het vertrekken van informatie (toelichting op de visie) en op de dialoog: wat is burgerkracht. Bij 1 bijeenkomst heeft de dialoog geleid tot een initiatief van drie bewonersorganisaties. Bij de andere bijeenkomst was er geen dialoog en kwam de dialoog niet op gang.
Er is bereidheid getoond om ruimte te bieden voor voorstellen van betrokkenen	Stakeholders konden hun mening over het gemeentelijke beleidsvoornemen kenbaar maken. Aangegeven wordt dat er binnen dit kader ruimte is voor bewoners om voorstellen te doen en dat naar aanleiding van de suggesties aanpassingen worden gemaakt. Omdat het definitieve document nog niet is afgerond kan niet worden vastgesteld in hoeverre er daadwerkelijk wijzigingen zijn doorgevoerd naar aanleiding van voorstellen van betrokkenen.

Formele vereisten	Aanwezig?	Voldaan aan vereisten?	Wat valt op?
Startdocument	ja	Nee	<p>De brief Concept Gebiedsvisie Internationale Zone aan B & W geldt als startdocument. Aangegeven wordt dat de gemeente streeft naar een gedragen Gebiedsvisie en dat bij de totstandkoming van de concept Gebiedsvisie met diverse partijen is gesproken, zowel intern als extern (bewonersgroepen, natuurorganisaties en andere belanghebbende). Aan de meeste vereisten is voldaan. Aan de volgende niet (of gedeeltelijk):</p> <ul style="list-style-type: none"> • Doel van de participatie is niet gemotiveerd omschreven • Het niveau van participatie is niet gemotiveerd omschreven • De begroting van de kosten van het participatieproces is niet

			opgenomen.
<u>Bekendmaking</u>	Ja	Nee	<ul style="list-style-type: none"> • Er is een bewonersbrief verstuurd naar 10.000-20.000 huishoudens. • Het onderwerp van het participatieproces is omschreven. • Het doel van het participatieproces is niet exact omschreven. • Er is niet omschreven wie de belanghebbenden zijn en of ook anderen dan belanghebbenden kunnen reageren. Vanuit de gemeente wordt aangegeven dat dit een bewuste keuze is omdat de brieven via huisadressen zijn verspreid en niet kon worden vastgesteld of aan alle vereisten is voldaan. • De wijze en tijdstip waarop de deelnemers hun inbreng kunnen leveren staan helder omschreven.
<u>Eindverslag</u>	NVT	NVT	Er is nog geen collegebesluit genomen, derhalve is er nog geen eindverslag opgesteld.
<u>Inhoudelijke reactie op geleverde inbreng</u>	Ja	NVT	Alle belanghebbenden die schriftelijk gereageerd hebben op de gebiedsvisie hebben vanuit de gemeente een onderbouwde reactie ontvangen. De e-mailadressen zijn geregistreerd zodat het collegebesluit gecommuniceerd kan worden. Geregistreedden krijgen email met definitie visie.
<u>Eindverslag openbaar gemaakt</u>	NVT	NVT	Er is nog geen collegebesluit genomen, derhalve is er nog geen eindverslag opgesteld.

Raadsvoorstel vaststelling Voorontwerp herinrichting Groot Hertoginnelaan

Casus: Voorontwerp herinrichting Groot Hertoginnelaan	
Omschrijving	De Groot Hertoginnelaan maakt deel uit van het hoofdrouthenet voor de fiets en is opgenomen als ontbrekende schakel in het Meerjarenprogramma Fiets 2010-2013 omdat vrijliggende fietspaden hier ontbreken. In 2009 is een start gemaakt met het project Groot Hertoginnelaan en begin 2010 is een gemeentelijke projectgroep opgestart. De Groot Hertoginnelaan is opgedeeld in drie delen, voor twee delen van de laan waren geen plannen bekend. De werkgroep Herinrichting Groot Hertoginnelaan heeft door middel van een burgerinitiatief verzocht een gedeelte van de Groot Hertoginnelaan mee te nemen en de laan leefbaarder en veiliger te maken.
Projectteam	Dienst Stedelijke Ontwikkeling, afdeling Verkeer
Periode	Q4 2009 – Q3 2012
Middelen	Budget herinrichting gehele Groot Hertoginnelaan: € 7.890.000,- Budget participatietraject: €0,- ³²

Inrichting participatieproces	
Gekozen trede voor participatie	Coproduceren ³³ <i>Het door gemeente en belanghebbenden in gezamenlijk overleg ontwikkelen van een plan met inachtneming van vooraf meegegeven kaders.</i>
Totstandkoming keuze	Keuze voor meebeslissen was een keuze die in samenspraak is genomen tussen het bestuurlijke en ambtelijke niveau. Bij deze keuze is geen gebruik gemaakt van de inspraak- en participatieverordening.
Participatieproces	Regulier overleg met bewoners: 6 personen (maximaal 2 afgevaardigden per organisatie, namelijk de 1) werkgroep, 2) belangenvereniging bewoners Groot Hertoginnelaan en 3) Stichting Bewonersoverleg Duinoord) Bewonersavond: 150 aanwezigen

Succesfactoren van participatie	
Er is een scherpe keuze gemaakt voor het doel van het participatietraject	Het doel van de participatie was voor alle betrokkenen duidelijk. Het hoofddoel was te zorgen voor draagvlak voor het ontwerp van de herinrichting van de Groot Hertoginnelaan. Het subdoel voor de gemeente was dat de wensen en eisen van de bewoners werden meegenomen en zij zich gehoord voelden.
Er is een duidelijke vraag gesteld aan bewoners en belanghebbenden	Betrokkenen geven aan dat de vraag die is gesteld aan bewoners duidelijk was. De gemeente geeft wel aan de vraag scherper gesteld had kunnen worden. Dit gaat met name om randvoorwaarden die meespelen bij een onderwerp als herinrichting. De gemeente is gebonden aan regelgeving en kan meer/beter aangeven waar rekening mee moet worden gehouden tijdens het proces.
Er is duidelijk omschreven hoe het proces van participatie er uit ziet	Betrokkenen geven aan dat het proces van participatie duidelijk was. Het proces van participatie is uitgebreid doordat er een burgerinitiatief is ingediend. Nadat dit initiatief is ingediend is het proces wederom duidelijk omschreven.
Er zijn duidelijke spelregels opgesteld die consequent en helder worden gecommuniceerd naar belanghebbenden	De betrokkenen geven aan dat de spelregels vanaf het begin van het traject duidelijk zijn geformuleerd. De gemeente geeft aan dat ze deels gebonden zijn aan standaard procedures die bijvoorbeeld bij het burgerinitiatief horen.
Er zijn duidelijke beslissingen genomen en daar is consequent en helder over gecommuniceerd	De beslissingen die zijn genomen zijn duidelijk en daar is consequent en helder over gecommuniceerd. De belanghebbenden geven aan het gevoel te hebben regelmatig gehoord te worden door de gemeente en als iets onduidelijk is kan er direct contact worden opgenomen.
De opstelling van ambtenaren en bestuurders was open en uitnodigend	De beelden over de opstelling van ambtenaren zijn eenduidig. De houding van de ambtenaren en bestuurders was open. De wethouder was erg betrokken bij de casus en is onder andere op een bewonersavond geweest. De interne organisatie

³² Reguliere inspraakkosten zoals advertenties en informatieavonden zijn onderdeel van voorbereidingskosten.

³³ Naast participatie is ook de standaard inspraak toegepast in het kader van de Algemene Inspraakverordening.

	aan ambtelijke kant kan verbeterd worden. De ambtelijke organisatie vond het lastig om aan de slag te gaan met deze hoge mate van participatie.
Er is bereidheid getoond om ruimte te bieden voor voorstellen van betrokkenen	De gemeente heeft volgens de betrokkenen veel ruimte geboden voor voorstellen van betrokkenen op elk niveau. De door betrokkenen aangedragen punten zijn meegenomen. De bereidheid om ruimte te bieden was aanwezig maar er wordt aangegeven dat de gemeente een beperkte mate van ruimte heeft omdat er veel regels en richtlijnen zijn vastgelegd in bijvoorbeeld handboeken.

Formele vereisten	Aanwezig?	Voldaan aan vereisten?	Wat valt op?
<u>Startdocument</u>	Nee	Nee	<ul style="list-style-type: none"> • Er is geen startdocument gevonden maar er is wel een advies beschikbaar van het college van B&W waarin het college de raad adviseert het burgerinitiatief op te nemen in het participatieproces. In het advies worden een aantal punten uit de inspraak- en participatieverordening benoemd, zoals het doel van de participatie, de kaders van de participatie en belanghebbenden. • Het niveau van participatie met een gemotiveerde keuze hiervoor worden niet benoemd. • De schaal waarop het participatieproces speelt wordt niet benoemd. • Begroting van de kosten van het participatieproces niet benoemd.
<u>Bekendmaking</u>	Nee	Nee	<ul style="list-style-type: none"> • Geen nieuws over bekendmaking gevonden. • Bewoners hadden zelf een website gemaakt over de herinrichting van de Groot Hertoginnelaan en de communicatie liep dan ook vooral via deze website.
<u>Eindverslag</u>	Ja	Ja	In het eindverslag staat een overzicht van de gevolgde procedure, een weergave van de inbreng van de betrokkenen en een overzicht van afspraken.
<u>Inhoudelijke reactie op geleverde inbreng</u>	Ja	Ja	De gemeente geeft inhoudelijk aan wat er is gedaan met de geleverde inbreng en beargumenteert waarom deze inbreng wel of niet is overgenomen.
<u>Eindverslag openbaar gemaakt</u>	Ja	Ja	Het eindverslag is online te vinden onder 'Voorstel van het college inzake vaststelling Voorontwerp herinrichting Groot Hertoginnelaan en afdoening motie H.1.2010/1'.
<u>Eindverslag vermeld in burgerjaarverslag</u>	Nee	Nee	In de burgerjaarverslagen van 2011 en 2012 staat geen informatie over het burgerinitiatief van de Groot Hertoginnelaan of informatie over het participatieproces. In het burgerjaarverslag van 2012 wordt verwezen naar het jaarverslag van de griffie van de gemeenteraad maar daar is ook geen informatie te vinden over de betreffende casus. Het burgerjaarverslag van 2013 is nog niet beschikbaar.

Vrijgave voor inspraak ontwerp plaatsingsplan ORAC's Schildersbuurt

Casus: ontwerp plaatsingsplan ORAC's Schildersbuurt West (wijk 15)/Noord (wijk 16)	
Omschrijving	De gemeenteraad heeft begin 2009 ingestemd met de plaatsing van ondergrondse restafvalcontainers (ORAC's) in een aantal wijken. Voor de Schilderswijk konden de ORAC's worden geplaatst als betaald parkeren was ingevoerd en er rekening was gehouden met de parkeerdruk (beneden de 90%). In de wijken Schildersbuurt West en Schildersbuurt Noord is het voorstel om respectievelijk 186 en 137 ORAC's te plaatsen. Op deze locaties zijn proefsleuven gegraven om kabels en leidingen in beeld te brengen. Bewoners zijn betrokken via de reguliere inspraakprocedure met als doel het plaatsingsplan te verbeteren.
Projectteam	Dienst Stadsbeheer, Duurzaamheid & Leefomgeving, Team Afval & Schoon
Periode	Q1 2009 – Q3 2013
Middelen	Budget plaatsingsplan ORAC's: circa € 18 miljoen ³⁴ Budget inspraaktraject: geen
Bijzonderheden	Volgens betrokkenen is er sprake geweest van inspraak terwijl in stukken van de gemeente staat dat de trede raadplegen van participatie is toegepast. ³⁵

Inrichting participatieproces	
Gekozen trede voor participatie	Inspraak <i>Inspraakgerechtigden de mogelijkheid geven om hun mening over een gemeentelijk beleidsvoornemen kenbaar te maken.</i>
Totstandkoming keuze	Keuze voor inspraak is wettelijk vastgesteld (afdeling 3.4 Algemene wet bestuursrecht). Er is geen rekening gehouden met de inspraak- en participatieverordening.
Participatieproces	Inspraakavonden: Circa 40 aanwezigen per wijk Ingediende zienswijzen: 8 voor Schildersbuurt West en 5 voor Schildersbuurt Noord

Succesfactoren van participatie	
Er is een scherpe keuze gemaakt voor het doel van het inspraaktraject	Het doel van de inspraak was duidelijk voor de betrokkenen. Het hoofddoel was het verbeteren van het plaatsingsplan en het subdoel was burgerbetrokkenheid creëren.
Er is een duidelijke vraag gesteld aan bewoners en belanghebbenden	Betrokkenen geven aan dat de vraag die is gesteld aan bewoners duidelijk was maar bewoners geven aan het gevoel te hebben dat er geen vraag is gesteld. De gemeente geeft aan dat de vraag duidelijk was maar dat de verwachtingspatronen bij bewoners soms anders zijn.
Er is duidelijk omschreven hoe het proces van inspraak er uit ziet	Betrokkenen geven aan dat het proces van inspraak duidelijk was. Het proces is in 2012 gewijzigd en gestandaardiseerd. Het proces van inspraak is beschreven in bewonersbrieven die bewoners hebben ontvangen.
Er zijn duidelijke spelregels opgesteld die consequent en helder worden gecommuniceerd naar belanghebbenden	De betrokkenen geven aan dat de spelregels vanaf het begin van het traject duidelijk zijn geformuleerd en gecommuniceerd via bewonersbrieven.
Er zijn duidelijke beslissingen genomen en daar is consequent en helder over gecommuniceerd	De beelden over de beslissingen lopen uiteen. Betrokkenen geven aan dat het niet duidelijk is op basis waarvan bepaalde beslissingen worden genomen. Over de beslissingen wordt wel helder en consequent gecommuniceerd. De gemeente geeft aan dat de communicatie een verbeterpunt is maar dat de beslissingen duidelijk zijn genomen en daar helder en consequent over is gecommuniceerd. Er zijn in december 2013 ORAC's vertegenwoordigers gestart die de communicatie verbeteren en proberen de beslissingen duidelijker over te brengen.
De opstelling van	De beelden over de opstelling van ambtenaren en bestuurders lopen uiteen.

³⁴ In de eerste instantie was er 30 miljoen euro beschikbaar voor het plaatsingsplan van de ORAC's waarvan 22 mln kwam van de gemeente en 8 mln. van de woningbouwcorporaties Staedion, Haagwonen en Vestia. Later is dit budget naar beneden bijgesteld tot circa 18 mln. waarvan ca. 5,5 mln. van de corporaties. Het beschikbare budget is voor de vier Haagse Krachtwijken, namelijk Transvaal, Schilderswijk, Stationsbuurt / Rivierenbuurt en Zuidwest.

³⁵ In de Memo gebruik inspraak- en participatieverordening bij raadsvoorstellen en collegebesluiten kwartaalrapportage 2 2013 staat dat er bij het plaatsingsplan ORAC's gebruik is gemaakt van de participatietrede raadplegen.

ambtenaren en bestuurders was open en uitnodigend	<ul style="list-style-type: none"> De ambtelijke en bestuurlijke organisatie geven aan het gevoel te hebben voldoende open en uitnodigend te zijn. Bewoners geven aan dat zij het gevoel hebben dat de gemeente niet luistert naar hun inbreng.
Er is bereidheid getoond om ruimte te bieden voor voorstellen van betrokkenen	De gemeente vindt dat er ruimte is geboden voor voorstellen van betrokkenen. Door de zienswijzen, die door betrokkenen zijn aangedragen, zijn er wijzigingen aangebracht in het plaatsingsplan. Bewoners geven aan het gevoel te hebben dat er geen ruimte is geboden voor voorstellen.

Formele vereisten	Aanwezig?	Voldaan aan vereisten?	Wat valt op?
<u>Startdocument</u>	N.v.t	N.v.t	Geen startdocument beschikbaar. Vanuit de verordening is het bij inspraak geen vereiste om een startdocument op te stellen.
<u>Bekendmaking</u>	Ja	N.v.t	Er is een bewonersbrief gestuurd naar belanghebbenden. Vanuit de verordening is het bij inspraak geen vereiste om een bekendmaking op te stellen.
<u>Eindverslag</u>	Ja	Ja	In het eindverslag staat een overzicht van de gevolgde procedure, een weergave van de inbreng van de betrokkenen en een overzicht van afspraken.
<u>Inhoudelijke reactie op geleverde inbreng</u>	Ja	Ja	De gemeente geeft aan welke inspraakprocedure is gevolgd en geeft een weergave van de zienswijzen die zijn ingediend. Verder wordt er een inhoudelijke reactie gegeven op de zienswijzen.
<u>Eindverslag openbaar gemaakt</u>	Ja	Ja	Het eindverslag is openbaar gemaakt. Verder is aangegeven in de gesprekken dat betrokkenen die een zienswijze hebben ingediend hier een persoonlijke brief over hebben ontvangen. De overige betrokkenen hebben een algemene brief ontvangen over de procedure.

BIJLAGE B – GESPREKSPARTNERS

Verkennde gesprekken	
Organisatie	Gesprekspartners
Gemeente Den Haag	David van Keulen
	Hans Mellema
	Hans Metzmakers
	Gert-Willem van Mourik
	Roy van der Zwan
Verdiepende gesprekken	
Casus en perspectief	Gesprekspartners
Loslooplegebieden	
Ambtelijk perspectief	Tamar Post
Bewonersperspectief	Coby Fritz
Bestuurlijk perspectief	Marja Bolier
Raadsvoorstel Kadernota Openbare Ruimte Den Haag 2012	
Ambtelijk perspectief	Marcel Nieuweboer
Ambtelijk perspectief	Ruud Ridderhof
Haagse Educatieve agenda 2014-2018	
Ambtelijk perspectief	José Plasmans
Bewonersperspectief	Marc Huisman
Bestuurlijk perspectief	Borre Rosema
Herinrichting Haverkamp	
Ambtelijk perspectief	Mariëlle Zomerschoe
Bewonersperspectief	Mireille Hollaar
Bestuurlijk perspectief	Hans Mellema
Gebiedsvisie Internationale Zone	
Ambtelijk perspectief	Gabriele Rijsemus
Bewonersperspectief	Dymph van der Laan
Bestuurlijk perspectief	Casper van der Feltz
Raadsvoorstel vaststelling Voorontwerp herinrichting Groot Hertoginnelaan	
Ambtelijk perspectief	André Vos
Bewonersperspectief	Henk van der Kuur
Bestuurlijk perspectief	Guido Bottinga
Vrijgave voor inspraak ontwerp plaatsingsplan ORAC's Schildersbuurt	
Ambtelijk perspectief	Stefan Lakhichand
Bestuurlijk perspectief	De heer van Bolhuis
Bewonersperspectief	Lotte van Basten Batenburg

BIJLAGE C – BESTUDEERDE DOCUMENTEN

Organisatie	Jaar	Titel
Algemene bronnen		
Andersson Elffers Felix i.o.v. Gemeente Den Haag	2009	Eindrapport over de kwaliteit van inspraak en samenspraak in Den Haag.
College van burgemeester en wethouders	2009	Toelichting eindrapport kwaliteit van inspraak en samenspraak –in Den Haag.
College van burgemeester en wethouders	2012	Activiteitenprogramma's Stadsdelen 2014, 11 december 2013.
D66	2009	Initiatiefvoorstel progressieve participatie, een voorstel voor betere burgerparticipatie in Den Haag.
Dienst Publiekszaken, gemeente Den Haag	N.B.	Checklist bewonersbijeenkomsten.
Dienst Publiekszaken, gemeente Den Haag	2011	Uitvoeringsplan verordening Inspraak- en [e]participatie.
Dienst Publiekszaken, gemeente Den Haag	2012	Overzicht inspraak en participatie 2012.
Dienst Publiekszaken, gemeente Den Haag	2013	Memo gebruik inspraak- en Participatieverordening bij raadsvoorstellen en collegebesluiten kwartaalrapportage 2 2013.
Dienst Publiekszaken, gemeente Den Haag	2013	Overzicht inspraak en participatie 2013.
Dienst Publiekszaken, gemeente Den Haag	2013	Uitslag enquête den Haag en (e)participatie 'Uw mening telt!'.
Gemeente Den Haag	2010	Aan de slag!: coalitieakkoord Den Haag 2010-2014 PvdA, VVD, D66 en CDA, 21 mei 2010.
Gemeenteraad Den Haag	2012	Inspraak- en participatieverordening 2012.
Wetenschappelijke Raad voor Regeringsbeleid – WRR	2012	WRR-rapport 'Vertrouwen in burgers'
Bronnen casus Losloopgebieden		
Dienst Stadsbeheer, gemeente Den Haag	N.B.	Voortgangsnota hondenbeleid 2011-2012.
Dienst Stadsbeheer, gemeente Den Haag	2012	Memo Stand van zaken (e)participatie losloopgebieden, 17 juli 2012.
Dienst Stadsbeheer, gemeente Den Haag	2012	Persbericht nieuwe losloopgebieden voor honden, 2 oktober 2012.
Dienst Stadsbeheer, gemeente Den Haag	2013	Dankbriefje aan deelnemers panel losloopgebieden, 4 juli 2013.
Dimensus beleidsonderzoek i.o.v. Gemeente Den Haag	2012	E-participatie losloopgebieden Den Haag, december 2012.
Wethouder Financiën en Stadsbeheer, gemeente Den Haag	2012	Brief omwonenden (e)participatie nieuwe losloopgebieden, 4 oktober 2012.
Wethouder Financiën en Stadsbeheer, gemeente	2013	Uitnodiging opening losloopgebied, 14 oktober 2013.

Den Haag		
Bronnen casus Raadsvoorstel Kadernota Openbare Ruimte Den Haag 2012		
Dienst Stedelijke Ontwikkeling en dienst Stadsbeheer, gemeente Den Haag	2010	Werk sessie Haagse Openbare ruimte, 4 december 2010.
Bronnen casus Haagse Educatieve agenda 2014-2018		
Wethouder van Onderwijs en Dienstverlening, gemeente Den Haag	2013	Conceptversie Haagse Educatieve Agenda 2014-2018: Kwaliteit als kompas - Werken aan uitstekend onderwijs in Den Haag, 19 november 2013.
Gemeenteraad Den Haag	2013	Raadsvoorstel voorvisie Haagse Educatieve Agenda 2014-2018.
Dienst OCW, gemeente Den Haag	N.B.	Content nieuwsbrief HEA.
Dienst OCW, gemeente Den Haag	2013	Kalender inbreng concept HEA in structurele overleggen en te organiseren olopjes, versie 14 februari 2013.
Dienst OCW, gemeente Den Haag	2013	Projectplan Ontwikkeling HEA 2014-2018: Een co-creatie van de schoolbesturen, gemeente Den Haag en vele partners, versie 4 februari 2013.
Bronnen casus Herinrichting Haverkamp		
Stadsdeel Haagse Hout, Gemeente Den Haag	2013	Projectdocument Haverkamp - startnotitie DPZ, 24 april 2013.
Stadsdeel Haagse Hout, Gemeente Den Haag	2013	Aan de slag met Haagse Hout: Aan de slag met de Haverkamp, versie 10 september 2013.
Stadsdeel Haagse Hout, Gemeente Den Haag	2013	Eind evaluatie Herinrichting Haverkamp – vertrouwelijk.
Bronnen casus Gebiedsvisie Internationale Zone		
Dienst Stedelijke Ontwikkeling, gemeente Den Haag	2013	Informatiebijeenkomst Internationale Zone 11 december 2013 en 8 januari 2014.
College van burgemeester en wethouders, gemeente Den Haag	2013	Concept gebiedsvisie Internationale Zone, 26 november 2013.
The Municipal executive of The Hague,	2013	Draft version of the International Zone area development vision, 26 november 2013.
Wethouder van Bouwen en Wonen	2009	Nota van uitgangspunten – International Zone Den Haag, 28 mei 2009.
Bronnen casus Raadsvoorstel vaststelling Voorontwerp herinrichting Groot Hertoginnelaan		
College van burgemeester en wethouders, gemeente Den Haag	2010	Advies inzake burgerinitiatief herinrichting Groot Hertoginnelaan, 7 juni 2010.
Van der Kuur, H.E., & Annink, F.J.	2010	Burgerinitiatief herinrichting Groot Hertoginnelaan, 17 juli 2010.
Dienst Stedelijke Ontwikkeling, gemeente Den Haag	2012	Inspraakrapport Voorontwerp herinrichting Groot Hertoginnelaan, mei 2012.
Dienst Stedelijke Ontwikkeling, gemeente Den Haag	2012	Voorstel van het college inzake vaststelling Voorontwerp herinrichting Groot Hertoginnelaan en afdoening motie H.1.2010/1, 5 juli 2012.
Dienst Stedelijke Ontwikkeling, gemeente Den Haag	2012	Kaart Voorontwerp Groot Hertoginnelaan.
Van der Kuur, H.E., & Annink, F.J.	N.B.	Website Burgerinitiatief Herinrichting Groot Hertoginnelaan Den Haag.

Bronnen casus Vrijgave voor inspraak ontwerp plaatsingsplan ORAC's Schildersbuurt West (wijk 15)/Noord (wijk 16)		
College van burgemeester en wethouders, gemeente Den Haag	2013	Vrijgave voor inspraak ontwerp Plaatsingsplan ORAC's Schildersbuurt West (wijk 15), 21 mei 2013.
College van burgemeester en wethouders, gemeente Den Haag	2013	Bijlage 1 - Vrijgave voor inspraak ontwerp Plaatsingsplan ORAC's Schildersbuurt West (wijk 15), 21 mei 2013.
College van burgemeester en wethouders, gemeente Den Haag	2013	Bijlage 2 - Vrijgave voor inspraak ontwerp Plaatsingsplan ORAC's Schildersbuurt West (wijk 15), 21 mei 2013.
College van burgemeester en wethouders, gemeente Den Haag	2013	Vrijgave voor inspraak ontwerp Plaatsingsplan ORAC's Schildersbuurt Noord (wijk 16), 21 mei 2013.
College van burgemeester en wethouders, gemeente Den Haag	2013	Bijlage 1 - Vrijgave voor inspraak ontwerp Plaatsingsplan ORAC's Schildersbuurt Noord (wijk 16), 21 mei 2013.
College van burgemeester en wethouders, gemeente Den Haag	2013	Bijlage 2 - Vrijgave voor inspraak ontwerp Plaatsingsplan ORAC's Schildersbuurt Noord (wijk 16), 21 mei 2013.
College van burgemeester en wethouders, gemeente Den Haag	2013	Definitief plaatsingplan ORAC's Schildersbuurt West (wijk 15), 6 augustus 2013.
College van burgemeester en wethouders, gemeente Den Haag	2013	Bijlage 1 - Definitief plaatsingplan ORAC's Schildersbuurt West (wijk 15), 6 augustus 2013.
College van burgemeester en wethouders, gemeente Den Haag	2013	Bijlage 2 - Definitief plaatsingplan ORAC's Schildersbuurt West (wijk 15), 6 augustus 2013.
College van burgemeester en wethouders, gemeente Den Haag	2013	Nota van Antwoord Plaatsing van ondergrondse restafvalcontainers (ORAC's) in het stadsdeel Centrum, wijk 15: Schildersbuurt West, 6 augustus 2013.
College van burgemeester en wethouders, gemeente Den Haag	2013	Definitief plaatsingplan ORAC's Schildersbuurt Noord (wijk 16), 6 augustus 2013.
College van burgemeester en wethouders, gemeente Den Haag	2013	Bijlage 1 - Definitief plaatsingplan ORAC's Schildersbuurt Noord (wijk 16), 6 augustus 2013.
College van burgemeester en wethouders, gemeente Den Haag	2013	Bijlage 2 - Definitief plaatsingplan ORAC's Schildersbuurt Noord (wijk 16), 6 augustus 2013.
College van burgemeester en wethouders, gemeente Den Haag	2013	Nota van Antwoord Plaatsing van ondergrondse restafvalcontainers (ORAC's) in het stadsdeel Centrum, wijk 16: Schildersbuurt Noord, 6 augustus 2013.
Dienst Publiekszaken, gemeente Den Haag	2013	Uitnodiging inloopavond ORAC's Schildersbuurt West, 10 juni 2013.
Dienst Publiekszaken, gemeente Den Haag	2013	Uitnodiging inloopavond ORAC's Schildersbuurt Noord, 10 juni 2013.
Dienst Publiekszaken, gemeente Den Haag	2013	Ingebruikname ondergrondse containers Schildersbuurt Noord (wijk 16), 4 november 2013.
Dienst Publiekszaken, gemeente Den Haag	2013	Ingebruikname ondergrondse containers Schildersbuurt West (wijk 15), 28 november 2013.
Dienst Stadsbeheer, gemeente Den Haag	N.B.	Business case ORAC's: Schoon, heel en veilig.

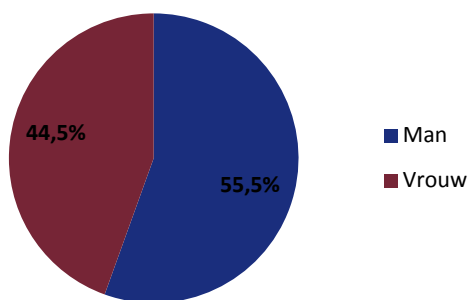
Dienst Stadsbeheer, gemeente Den Haag	2011	Voorstel van het college inzake ondergrondse restafvalcontainers (ORAC's) in de Schilderswijk, 14 december 2011.
--	------	--

BIJLAGE D – ENQUÊTE

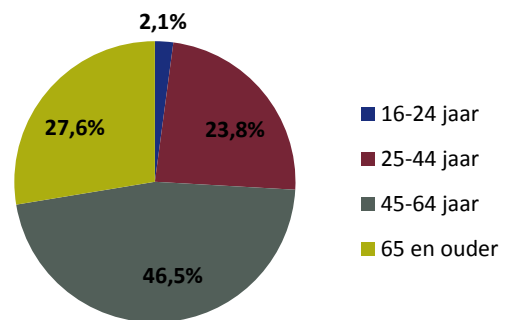
De enquête is in februari 2014 uitgevoerd onder leden van het Stadspanel Den Haag. In totaal zijn 2.000 bewoners benaderd; 1.231 respondenten hebben de enquête ingevuld. De totale respons is daarmee 62%.

In onderstaande grafieken is de verdeling van de respondenten weergegeven naar geslacht, leeftijd en stadsdeel.

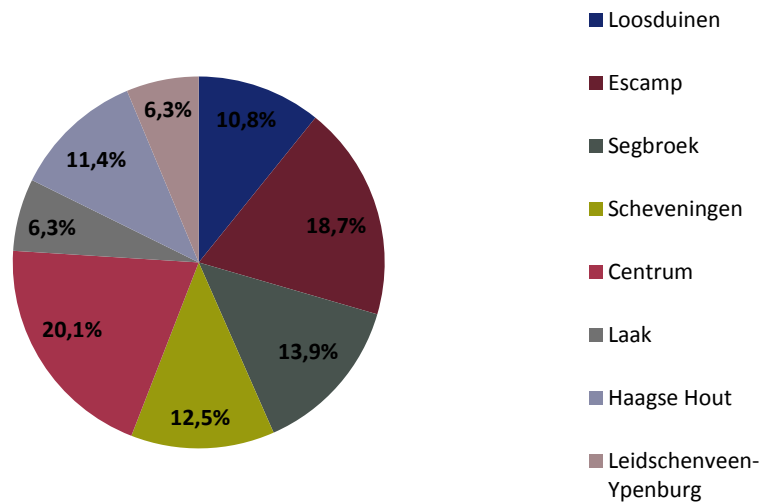
Verhouding man-vrouw

Leeftijd

Stadsdeel

Postadres
Postbus 93063
2509 AB DEN HAAG

Bezoekadres
Hartogstraat 11
2514 EP DEN HAAG

+31 (0)70 359 6955
info@kwinkgroep.nl
www.kwinkgroep.nl

kwink.
groep

